



Pioniers in zelfbeheer

The background of the slide features a close-up photograph of green clover leaves. The leaves are densely packed and have a vibrant green color. A large, soft white gradient is applied to the left side of the image, fading from the edge towards the center, which creates a clean, minimalist aesthetic. The text is centered horizontally and vertically within the white area.

Pioniers in zelfbeheer





Pioniers in zelfbeheer

een coproductie van MCU en PLU



Voorwoord	7
Pandhof Sinte Marie <i>Creatieve reflectie op een rijk verleden</i>	9
Tivolituin <i>Tuin der ontmoetingen</i>	17
Bickershof <i>Het groene hart van Wittevrouwen</i>	25
Minstreamoever <i>Oude tijdstroom, nieuwe kraak</i>	33
Wilgenhof <i>Van schooltuin tot biologische buurtuin</i>	39
Sjanghaipark <i>Een levend kunstwerk</i>	45
Plantenbakcommissie Wittevrouwen <i>Straattuinieren</i>	53
Adressen en websites	58
Drie extra juwelen van zelfbeheer	60
Kaart	61
Colofon	63



Voorwoord

Voor u ligt het resultaat van een zoektocht naar het ontstaan van zelfbeheerprojecten in de stad Utrecht. Initiatieven van bewoners om een stuk openbaar groen in hun woonomgeving in eigen beheer in te richten en te onderhouden. Wat is er terecht gekomen van de oorspronkelijke ideeën van deze vroege pioniers in zelfbeheer?

Dit boekje brengt de initiatiefnemers van zeven zelfbeheertuinen en -projecten in beeld. Hun idealen en motivering, maar ook hun ervaringen in de praktijk. Gestart in de jaren zestig, zeventig of tachtig kregen ze allemaal, in positieve of negatieve zin, te maken met het heersende politiek, ambtelijk en maatschappelijk klimaat. Niet zelden komen we in hun verhalen een stevige worsteling tegen met politiek en beleidsmakers. Soms was het hard doorbijten om tot een compromis te komen of het initiatief vlot te trekken. Bij anderen liep alles van een leien dakje, omdat gemeentepannen en burgerinitiatieven naadloos bij elkaar aansloten.

De gemeentelijke overheid voerde in die jaren een overwegend directief beleid op de openbare ruimte. Naast perikelen tussen gemeente en initiatiefnemers blijkt uit hun verhalen echter ook de inzet en ondersteuning vanuit de gemeentelijke organisatie. Hoe dan ook zijn de zelfbeheerprojecten, zoals we die vandaag de dag kennen, het resultaat van samenwerking en overleg. En van een gezonde dosis eigenzinnigheid bij de zelfbeheerders.

Medio 2008 wil de overheid burgerparticipatie in de openbare ruimte juist stimuleren en faciliteren. De pioniers in zelfbeheer in dit boekje hebben met hun ideeën en inzet een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling naar deze omslag in mentaliteit.

Het boekje beoogt de bijdrage van deze actieve, creatieve en initiatiefrijke mensen in de schijnwerpers te zetten. En de lezer met deze voorbeelden te inspireren.

Het wil de lezer eveneens stimuleren er zelf op uit te trekken en de tuinen, die allemaal vrij toegankelijk zijn, te gaan bezoeken. Daarom is een routekaart opgenomen langs de beschreven zelfbeheerlocaties, aangevuld met een aantal andere, zodat alle tien Utrechtse wijken aan bod komen.

Wie weet denkt u er zelf ook over om een stukje openbare ruimte onder uw hoede te gaan nemen. Loop dan eens binnen in de bestaande zelfbeheertuinen om u te oriënteren op inrichting, plantwijze of tuiniermethode. Vrijwel alle beschreven zelfbeheerlocaties organiseren regelmatig een samenwerkdag, culturele dag of stekjesmarkt. Via de adressenlijst en websites achterin kunt u zelf actuele agenda's en andere informatie opzoeken.

De zeven locaties, die we beschrijven, zijn slechts een selectie uit een groter aantal vroege zelfbeheerinitiatieven die even succesvol floreren in de openbare ruimte van Utrecht. Het is niet mogelijk geweest om binnen het bestek van dit boekje volledig te zijn. Bij de keuze zijn geen vooropgezette bedoelingen in het spel geweest.

Voor de illustratie van *'Pioniers in Zelfbeheer'* hebben we gekozen voor fotomateriaal dat vooral de sfeer in de tuinen en de schoonheid van planten, bomen, terrein en lichtval weergeeft. U zult er om die reden geen publieksactiviteiten in aantreffen. Bovendien zijn niet alle tuinen herkenbaar gefotografeerd. Reden te meer om met dit boekje in de hand er zelf op uit te trekken en dit bijzondere groene erfgoed van de stad en haar bewoners te gaan bezoeken. Maar allereerst wensen wij u veel leesplezier!

Pandhof Sinte Marie



Creatieve reflectie op een rijk verleden

Midden in de historische binnenstad van Utrecht ligt de Pandhof Sinte Marie. In 1987 verenigden een paar vrijwilligers zich in de gelijknamige Werkgroep. Acht jaar later sloten ze, als eerste zelfbeheergroep in Utrecht, een gebruikerscontract met de gemeente af. De bevolgen pandhofhoveniers toverden deze middeleeuwse plek om tot een heemtuin met meer dan 300 soorten planten. Claudia Hoejenbos: "Are you nuns? vroeg een Engelse toerist ons ooit terwijl we aan het werk waren."

Het is hoogzomer, de lucht zwaarbewolkt en dreigend. Bij aankomst in Pandhof Sinte Marie begint het te regenen. Het weerhoudt pandhofhoveniers Claudia Hoejenbos en Emma van den Dool er niet van enthousiast los te branden over de voordelen van tuinieren in zelfbeheer. Emma: „De diversiteit aan planten, vormen en kleuren is een heel centraal gegeven in zelfbeheertuinen. Dát heeft zelfbeheer voor op de aanpak van de gemeente.”

Diversiteit van planten is een belangrijk kenmerk van de tuin in de Pandhof Sinte Marie, waarbij de geschiedenis van de plek als inspiratiebron een rol speelt.

Stadskwekerij

Het initiatief voor inrichting in zelfbeheer begon in 1987. De Pandhof werd sinds 1973 onderhoudsarm beheerd door de gemeente. Er stonden enkele toepasselijke planten in zoals maagdenpalm, maar van diversiteit was geen sprake. Annet de Korne, die als vrijwilligster werkte in de Pandhof van de Dom, vroeg Emma of die er iets voor voelde samen in de Pandhof op de Mariaplaats te gaan tuinieren. Beiden hadden ideeën voor een nieuwe inrichting.

De gemeente stond meteen open voor de ideeën van de twee initiatiefneemsters. De gemeente ontwikkelde een plan voor herinrichting van historische stadstuinen. De dames kregen groen licht en meteen praktische ondersteuning. Bij de toenmalige stadskwekerij, gelegen aan de Laan van Maarschalker-

weerd bij de Kromme Rijn, konden ze gratis de eerste planten bestellen. „Dat was handig, want we konden kiezen uit aardig wat soorten die daar werden gekweekt voor de stadsplantsoenen. Minder gangbare soorten konden we apart bestellen,” vertelt Emma. „Ook konden we tuingereedschap krijgen en incidenteel hulp vragen bij omspitwerk.” Het avontuur was begonnen.

In het gebruikerscontract werden taken helder geformuleerd: de gemeente verzorgde de buxushaagjes die de vakken begrenzen, de initiatiefneemsters zelf konden de vakken daarbinnen beplanten en inrichten naar eigen idee. De groep vrijwilligers groeide en slonk door de jaren heen. Sommigen hielpen langere tijd, anderen korter, mee.





Ook Claudia Hoejenbos is inmiddels een blijver geworden. „Ik verhuisde naar Utrecht en kwam vlakbij de Mariaplaats te wonen. Eigenlijk zocht ik in eerste instantie een bezigheid in de buurt om wat in te burgeren.” Het is in de loop van de tijd een duurzame band geworden. Claudia: „Het was een uitdaging voor me om eraan te beginnen, maar ik had niet gedacht er zo lang mee door te gaan.” De twee pandhofhoveniers inspireerden elkaar, maar kwamen ook steeds meer op één lijn te zitten.

Vrijheid van experimenteren

Bij de inrichting liet de werkgroep zich inspireren door het historisch karakter van de omgeving. Er was echter over het oorspronkelijke gebruik of over de inrichting niets bekend. Dit gaf ruimte om te experimenteren. Om de diversiteit zo groot mogelijk te maken werd in eerste instantie gekozen voor een mix van wilde en gekweekte planten. Er ontstonden afzonderlijke vakken met bijen-, verf- en vlinderplanten, een vak met gebruikskruiden en een vak met geneeskrachtige kruiden. Zelfs giftige kruiden en een bosvak

met heem- en stinzenplanten ontbreekt in de Pandhof niet. Het huidige ontwerp van de Pandhof is geïnspireerd op een model uit de Renaissanceperiode (15e/16e eeuw).

Toen Claudia een Vlaams boek over oude planten met volksnamen onder ogen kreeg, kwam ze op het idee om één van de vakken in te richten met exclusief aan Maria gewijde planten. Emma reageerde enthousiast. Hier gingen ze mee door. Een deel van de border werd eveneens met Bijbelse planten beplant. Aan Maria gewijde planten hebben er misschien nooit bestaan, maar doen wel eer aan het feit dat de oorspronkelijke Kapittelkerk waartoe de Pandhof behoorde aan Maria was gewijd.

De interesse in het uitbreiden van de collectie met oude soorten en het zoeken naar nieuwe combinaties blijft. „Geleidelijk aan zijn we ook de omgeving gaan vormgeven, eerst de border van het verlaagde deel, later de boomvoeten en inmiddels gaan we bijna tot aan de stoplichten,” zegt Emma lachend.

Wildplassen ‘een oud probleem’

Tuinieren in Pandhof Sinte Marie, midden in het oude stadscentrum, bracht ook de maatschappelijke veranderingen van

Utrechtse Pandhoven historische oasen van rust

De geschiedenis van het Pandhof Sinte Marie dateert uit de 11e eeuw. De toenmalige bisschop Bernold liet vier kapittelkerken in de vier windstreken van de stad bouwen: de Janskerk in het noorden, de Pieterskerk in het oosten, de Pauluskerk in het zuiden en de Mariakerk in het westen. De bijbehorende pandhoven waren oasen van rust en stilte, maar alleen toegankelijk voor de colleges van kanunniken en niet voor de gewone burgerij. Deze geestelijken, die ook wereldlijk bestuurders waren van de kapittelkerken en omliggende gebieden, bewoonden de huizen rondom de kerken. De gebieden die hun eigendom waren vielen niet onder het stadsbestuur.

De Mariaplaats, die in de 11e eeuw begrensd werd door een gracht, viel onder bestuurlijke bevoegdheid van het kapittel van de Mariakerk.

De oude Pandhof Sinte Marie is bewaard gebleven terwijl de Mariakerk in de 19e eeuw werd afgebroken. De Pandhof is het restant van een 11e eeuwse overdekte gang, die van de Mariakerk leidde naar de vergaderzaal van de kanunniken. Het is de oudst bewaard gebleven pandhof in Nederland.



Emma van den Dool

Claudia Hoejenbos



de stad binnen. In het begin kwamen er nogal wat verslaafden en moesten de vrijwilligers spuiten rapen. Nu zijn hangjongeren het probleem, vooral door de geluidsoverlast. „De Pandhof is bedoeld voor mensen die in de drukke stad even in alle rust van de tuin willen genieten. Niets mis met jongeren, maar het lawaai wat ze maken bezorgt anderen overlast. En dan is er nog het wildplassen,” zegt Emma. „Waarschijnlijk al sinds de middeleeuwen een probleem,” voegt Claudia lachend toe.

Tien jaar geleden had de werkgroep zoveel overlast van ‘slapers’ in de tuin, dat er iets moest gebeuren. De slaapplek voor daklozen in Hoog Catharijne was opgeheven. Er werden metershoge hekken geplaatst, die dankzij de esthetische vormgeving ook bijdroegen aan de schoonheid van de plek. De hekken dragen in belangrijke mate bij aan de rust, de veiligheid en het voorkomen van zwerfvuil in de tuin. En de pandhofhoveniers kregen weer plezier in hun werk.

Werken in de tuin blijft Claudia fascineren: „De beleving van de schoonheid van de plek, die zo sterk bepaald wordt door het historisch karakter is echt genieten. Maar ook het levendige van de plek, de aanplant die voortdurend verandert en de mensen die voorbij komen.”

Het is ook een plek waar vaak toeristen komen die zich in een oude kloostertuin wanen. Dit leverde vaak komische gebeurtenissen op. Claudia: „Are you nuns? vroeg een Engelse toerist ons eens, terwijl we aan het werk waren”. Maar de vrouw die een lege open fles plaatste op de Steenroos, het beeld dat het midden van de Pandhof siert, maakte het meeste indruk op haar. Toen Claudia vroeg waarom ze dat deed antwoordde de vrouw dat zij gezonde lucht verzamelde om naar een zieke vriend te brengen die zelf het huis niet meer uitkwam.

Oude weg, beroemde voetstappen

Inmiddels is er een donateursgroep opgericht die uit ongeveer 200 mensen bestaat. Naast financieel voordeel levert dit ook een breder draagvlak op voor de tuin en de hoveniers en er ontstaan leuke contacten. Mensen bezoeken graag de jaarlijkse stekkenmarkt zodat inmiddels veel donateurs aardig wat bijzondere planten uit de Pandhof in hun eigen tuin hebben staan. Andersom werkt dit ook zo. Zo is de Pandhoftuin een wilde meekrap rijker, geschonken door een donateur. Een variant die moeilijk bij kwekerijen is te vinden.

Terugblikkend op ruim twintig jaar tuinieren in de Pandhoftuin



vertelt Emma van den Dool: „Mijn beleving van de historie van de plek is verinnigd. Ik woon in een oud pand waar de 16e eeuwse kunstschilder Jan van Scorel woonde die de oude Mariakerk op doek vereeuwigde. In een nog verder verleden behoorde het pand toe aan de kanunniken. Als ik naar de tuin loop ben ik me er soms sterk van bewust dat ik dezelfde weg afleg als deze beroemde Utrechtse kunstenaar en de middeleeuwse kanunniken op weg naar hun vergaderzaal.”

Utrecht is dankzij de inzet van de werkgroep Pandhof Sinte Marie een prachtige heemtuin rijker. Niet alleen voor de stad uniek maar ook uniek voor Nederland.

Waar historisch bezien, de gewone burgerij niets te zoeken had, creëerden bewoners van de binnenstad een publieke tuin vol schoonheid, voor alle inwoners van de stad.





De Tivolituin



Tuin der ontmoetingen

Aan de rand van de oude stad ligt achter het gebouw Parnassos de Tivolituin. Ontstaan als een groene ontmoetingsplek in de wijk Buiten Wittenvrouwen, is het een tuin geworden die de dynamiek van de stad weerspiegelt. Grondlegger Rob Vleeming: „Wij wilden geen dogma's over wat of wie er wel of niet in onze tuin past.”

Achter de ingang, aan de Kruisstraat rechts van Cultureel Centrum Parnassos, baadt de Tivolituin zich in de stralende zon. Een groepje studenten leunt al kletsend tegen de open deuren. De tuin staat in volle bloei, her en der scharrelen mensen rond, er hangt een levendige sfeer.

Vijftien jaar geleden stond Rob Vleeming samen met nog vijf buurtbewoners aan de wieg van de oprichting van deze tuin.

„Levendig is positief,” legt Rob uit, zittend op een van de bankjes die de tuin rijk is, „maar wat gisteren gebeurde vind ik verschrikkelijk! Een stel opgeschoten pubers heeft de appelboom in de boomgaard zwaar beschadigd. Gewoon met een mes de hele bast eraf geschraapt.” Moedwillig een boom beschadigen maakt hem kwaad. Het roept ook concrete vragen op over de te volgen procedure. „We weten wie het hebben gedaan, maar hoe doe je aangifte? Wij zijn een beheergroep, geen eigenaars, moet de gemeente dit doen? Waar moeten we nu aankloppen?”

Op een van de stenen zuilen in de tuin staat het gedicht van Bert Voeten: 'Bomen staan in wonderen te geloven.' Een schril contrast met de waan van deze gebeurtenis.

Schoffelen op zondag.

Zo'n vijftien jaar geleden ontstond het initiatief voor de Tivolituin in het wijkcomité Buiten Wittevrouwen, dat vijf leden telde. De wijk Buiten Wittevrouwen oogt weliswaar groen, omzoomd door singels en het Wilhelminapark in de buurt, maar in de directe woonomgeving was nergens een kleine groene ontmoetingsplaats voor buurtbewoners. „Wij wilden een groene ontmoetingsplek in de wijk creëren. Ons idee

vond weerklank bij de gemeente. Zodra er in de wijk een plek vrij kwam konden we starten,” vertelt Rob. Nadat de HBS werd gesloten en Cultureel Centrum Parnassos in het oude schoolgebouw aan de Kruisstraat kwam werd het achterliggende terrein toegewezen aan de initiatiefgroep. De naam voor de tuin werd ontleend aan de culturele uitspanning Tivoli die hier in de negentiende eeuw gevestigd was.

De gemeente vroeg het wijkcomité mensen te zoeken om het initiatief te dragen. Dit leverde tien geïnteresseerden op. Zij stelden een wensenlijst samen voor de inrichting van de tuin. Maar na overleg bleek dat hun idee niet strookte met de aanpak van de gemeente. „Zelf het ontwerp maken werd niet geapprecieerd, men vertrouwde de inrichting van de tuin niet toe aan bewoners,” aldus Rob.



Rob Vleeming



De groep wilde echter zo veel mogelijk eigen inbreng en geen pleintje met bankjes en een grasveldje. De tuinarchitect van de gemeente paste echter een standaardinrichting toe. „Onze wensen, zoals de aanleg van een leemvijver, werden terzijde geschoven. Voor veel geld werd een onderhoudsarme tuin aangelegd, zodat de gemeente bij eventuele verwaarlozing het beheer zelf makkelijk over kon nemen. Waar we tegen aanliepen, was dat het verschil tussen inspraak en participatie toen nog niet daagde bij de gemeente,” legt Rob uit.

De bewoners gingen desondanks aan de gang met het onderhoud. Rob: „Binnen een half jaar zagen wij ons met trieste ogen op onze vrije zondag alleen maar schoffelen tussen saai beplanting. Zo wilden we het niet.”

De stenen aanblik van de aangelegde paden was de bewoners een doorn in het oog. Op eigen initiatief braken zij de paden op, verwijderden een deel van de stenen en veranderden de padenstructuur. Zo ontstond meer ruimte voor nieuwe beplanting naar eigen idee. De heuvel uit het oorspronkelijke ontwerp veranderde in de loop der jaren in de gewenste leemvijver. Met het zand van de bestrating werd de grond verschaald om wilde planten een kans te geven.

Dat de gemeente na de aanleg geen aandacht meer schonk aan de tuin, bleek in de praktijk een voordeel. De zelfbeheerders konden hierdoor toch hun ideeën over de inrichting doorvoeren.

Heggenschaarconcert.

„De Tivolituin is geen ecologische tuin,” legt Rob Vleeming uit. „Een kruidentuin hoort in een ecologische tuin niet thuis, maar in een stadstuin past het wel. Er staan ook veel exoten in. Misschien kun je het stadsecologie noemen. In onze tuin merk je alle invloeden uit de stad. De stad is een allegaartje en dat is de tuin ook.”

Dit is dan ook het oorspronkelijke idee achter de Tivolituin. „Zoveel mogelijk mensen, planten en dieren moeten zich in onze tuin thuis kunnen voelen. We wilden geen dogmatische instelling, van deze groep wel en die niet,” filosofeert Rob.

Deze filosofie leverde de afgelopen vijftien jaar kleurrijke tafereelen op. Rob: „Op een zondag werkten we in de tuin, af en toe viel er een gigantische hoosbui, afgewisseld met stralende zon. Er was een nieuwe vrijwilliger bij gekomen. Een oude bekende voor wie de tuin ooit vaste stek was toen hij nog drugs



gebruikte. Hij probeerde zijn leven op te kalefateren met het werk in de tuin. Met veel lawaai snoeide hij een haag met een elektrische heggenschaar. Een jonge vrouw kwam gebouw Parnassos uit en liep zingend de tuin in. Met een prachtige serene stem zong zij een gedeelte uit een opera, dwars door de herrie van de heggenschaar heen. Dit duurde zeker een half uur en trok van alle kanten mensen aan. Ondertussen stond achter in de tuin een stel pubers stevig te blowen, de wietdampen waaiden alle kanten uit. We vroegen haar of we met snoeien moesten stoppen, maar dat wilde ze niet. Zij genoot, net als wij, van de dynamiek van gebeurtenissen en geluiden in de tuin. Het was een moment waarop alles kon!”



Alcoholverbod

Toch kon in de Tivolituin ook niet áltijd alles. Kinderen ontdekten de tuin snel als speelplek, daarna pubers die hier ongestoord hun gang konden gaan omdat de tuin buiten het zicht ligt van de omliggende straten en het wakend oog van de ouders. Sommige dingen die ze deden waren prima, maar andere niet.

„In het begin hadden wij ze redelijk in beeld omdat we als buurtbewoners de ouders kenden en die eventueel konden

aanspreken. Maar toen de plek ook bekend werd bij andere scholen kwamen ze van alle kanten naar de tuin. Dit had zelfs regelmatig inbraken in omliggende panden tot gevolg.”

Een bijzondere ervaring vond Rob de omgang met verslaafden. Toen Hoog Catharijne werd ‘leeg geveegd’ kwam de tuin in beeld bij methadongebruikers. Een vaste club van een stuk of vier vond in de tuin een rustig plekje. En dat was prima. „Na de nodige alcohol overdag gaf dit ‘s avonds een hoop lawaai en geruzie. Daar wilden we nog wel mee omgaan,” zegt Rob,



„maar de aanzuigende werking was groot. Er kwamen er zoveel dat we het niet meer konden hanteren. Zelfs niet met medewerking van de politie. Toen is in de tuin een alcoholverbod ingesteld. Intern gaf dit nogal wat strijd omdat we dit eigenlijk niet wilden, maar het bleek noodzakelijk.”

Zelfbeheerder Rob Vleeming zou waarschijnlijk nooit in contact zijn gekomen met al die verschillende mensen, als hij niet bij de Tivolituin betrokken was geweest. Maar naast deze persoonlijke verrijking onderstreept hij ook de maatschappelijke

meerwaarde van groene ontmoetingsplekken. Mensen die overal worden weggestuurd kunnen toch een rustig plekje vinden, wat soms leidt tot een verandering in hun leven.



Vertrouwen en faciliteren.

Terugkijkend op de initiatieffase en de voorzichtigheid van de gemeentelijke overheid ten opzichte van zelfbeheer zegt Rob: „Bij onze initiatiefgroep die uit tien gemotiveerde mensen bestond, was een voorzichtige houding totaal overbodig.” De praktijk bewijst het tegendeel.

De beheergroep heeft met plezier en visie de inrichting van de tuin aangepakt, en het onderhoud vijftien jaar lang volgehouden.

„Zelfbeheer op je nemen doe je gemotiveerd,“ zegt Rob. Het unieke recept voor de Tivolituin was inzet en vrijheid; geen regels van te voren opstellen. „Onze aanpak was een tikje eigenzinnig, maar wel uit liefde voor natuur, cultuur en mensen. Als de overheid condities oplegt, ontnemt dat mensen initiatief en plezier.

Een overheid die participatie mogelijk maakt, geeft vertrouwen. Praktisch uitvoerbaar beleid en de gemeente die faciliteert is wat we nodig hebben! Vooral korte lijnen, het liefst één loket waar je alle informatie vindt om te kunnen starten. Als dat nou eens lukt dan komt het goed met zelfbeheer!”

Uniek watertoevoersysteem in de Tivolituin

In 2002 werd in het centrum van de Tivolituin de lang gekoesterde leemvijver aangelegd. Om het waterpeil in de vijver op peil te houden is er een pergola gebouwd met een duurzaam waterafvoersysteem. Het afvoerwater van het dak van het gebouw werd losgekoppeld van de riolering en transporteert het water naar de leemvijver. Door de benutting van het regenwater hoeft er geen kraanwater meer gebruikt te worden om de vijver bij te vullen. Voordat het regenwater in de grote vijver komt gaat het eerst door een 'voorvijver' heen. Hierdoor kan de watertoevoer beter worden geregeld en kan vuil uit het regenwater bezinken. De pergola met het buizensysteem voegt toe aan de inrichting van het bestratte gedeelte van de tuin. Door bundeling van krachten van de gemeente, Cultureel Centrum Parnassos, Stichting Ecologisch Advies en de beheergroep, kwam dit bijzondere project tot stand.



De Bickershof



Het groene hart van Wittevrouwen

Permacultuur, vroedmeesterpadden, kippen en eenden, groentetuintjes, kruiden langs het pad, kunst en cultuur. Middenin de Utrechtse wijk Wittevrouwen ligt de, door bewoners aangelegde en in zelfbeheer onderhouden, veelzijdige, ecologische lusthof De Bikkershof. Weliswaar openbaar terrein, maar vooral het groene hart van de wijk. De bruisende kracht achter de huidige Bikkershof is Joyce Parlevliet: „Soms wordt er allerlei afval gestort in de Bikkershof, dan komt de stoom uit je oren.”

Joyce Parlevliet kwam in 1988 in de Bekkerstraat wonen. Daar leerde ze de bevoegen aanjager en hovenier van De Bikkershof Peter Peels kennen die de tuin onderhield in Permacultuur (zie kader). Peter bood haar aan een tuintje te huren en Joyce nam het dankbaar aan. „Als buitenkind werd ik daar helemaal gelukkig van. Het was voor mij heerlijk om weer de aarde te bewerken.”

Van Permacultuur wist ze niets, maar in de praktijk bleek het wel herkenbaar vanuit de ervaringen uit haar vroege jeugd. „We woonden buiten en hadden een paard en een geit. De mest van de dieren ging op de groentetuin en omdat de vuilnis niet werd opgehaald hadden we als vanzelfsprekend ook een composthoop. We teelden groenten zonder gif te strooien. Dus de kringloopgedachte achter de Permacultuur hanteerden wij toen ook, zonder het zo te benoemen.” Voor Joyce was de Bikkershof-filosofie dus direct vertrouwd. En al snel nam ze ook de dierenverzorging in de tuin op zich, wat vanuit haar achtergrond als dierenarts haast vanzelfsprekend was. Zo raakte ze meer en meer betrokken. Joyce: „Ik begrijp nu goed waarom Peter indertijd soms zo fel reageerde. De Bikkershof was zijn levenswerk. Ook ik ben nu soms t  betrokken. Dan hang ik soms de politieagent uit en als mensen de tuin dan weer als afvalstortplaats gebruiken, komt de stoom me uit de oren.”

Breed inzetten, niet op  en facet scoren
Voor Peter Peels, die op 8 november 2007 overleed, was het tuinieren volgens de Permacultuur methode niet alleen een logische manier om met de natuur om te gaan of om te tuinieren. Hij zag het ook als een richtinggevend principe om tot een duurzame levensstijl te komen.

Schrijfster Fransje de Waard beschrijft de relatie van de mens met de openbare ruimte in haar boek over Permacultuur *‘Tuinen van Overvloed’* (1996) als volg: „Wanneer je nu een stap buiten de deur zet, valt alles weg waarover je iets te zeggen hebt. Dat maakt mensen cynisch en ongelukkig.” Permacultuur biedt volgens De Waard handvatten om zeggenschap over de omgeving te heroveren.

Peter Peels was ervan overtuigd dat dit precies was wat de bewoners van de tweehonderd woningen rond de Bikkershof







wilden; zeggenschap over hun omgeving krijgen. Na jarenlange geluid- en stankoverlast van het voormalig garagebedrijf konden ze nu betrokken raken bij hun binnenterrein. Peter Peels legt het verband tussen Permacultuur en levensstijl helder uit in een interview met Milieudefensie (zie kader). „Het uitgangspunt voor het ontwerp van de hof waren de mensen en hun wensen. Omdat de behoeften van mensen heel verschillend zijn, ontstaat er dan ook een tuin met veel verschillende aspecten. Dat is één van de uitgangspunten van de Permacultuur: breed inzetten, niet op één facet willen scoren.”

Enthousiasme en vijf jaar wachten

Een aantal actieve wijkbewoners vormden midden jaren zeventig een wijkcomité dat erin slaagde om bij de gemeente interesse te wekken voor het idee om binnen de wijk groene plekken te creëren waar kinderen konden spelen en mensen elkaar konden ontmoeten. Het wijkcomité kreeg, niet zonder moeite, gehoor voor hun wensen en er werden stadsvernieuwingsgelden vrij gegeven voor aankoop en herinrichting van

Permacultuur.

Het woord Permacultuur is afgeleid van de woorden ‘permanent’ en ‘agricultuur’ samengevoegd wordt het Permacultuur.

Het doel van deze tuiniermethode ligt in het woord verborgen; Permacultuur wil door middel van de samenwerking tussen mens en natuur een duurzaam voortbestaan van beiden realiseren. Het is een tuinontwerp methode aan de hand van natuurlijke principes. Een Permacultuursysteem wordt zo ontworpen dat het de veerkracht heeft van een natuurlijk ecosysteem. Dit is gebaseerd op het in stand houden- en bevorderen van een natuurlijke kringloop.

Het tuinontwerp wordt op deze manier praktisch, efficiënt, natuurlijk en zo mooi mogelijk. Op de website van de Bikkershof kunt u een PowerPoint presentatie downloaden met een praktisch stappenplan voor de inrichting van een tuin via deze tuiniermethode. Voor meer informatie over de achtergronden van Permacultuur; de Nederlandse Permacultuur site: www.permacultuur.net

Publicatie: Het volledige interview met initiatiefnemer van het eerste uur, Peter Peels, uit 1997 door Michiel Bussink ‘Een vlucht houten paradijsvogels in fel blauw,’ is te lezen op: www.milieudefensie.nl/publicaties/magazine/1997/meil/permacul.htm

bestaande binnenterreinen. Het wachten was op het vrijkomen van een geschikte plek.

Eind 1979 verkochten twee garagebedrijven hun opstallen aan de gemeente, die kort daarna werden gesloopt. Het terrein, tussen de Goedestraat en de Bekkerstraat, waarop de huidige Bikkershof is gevestigd, kwam vrij. Tijdens een inspraakavond kwamen de initiatiefnemers, waaronder Peter Peels, naar voren met ideeën om van het terrein iets moois te maken. Het concept voor de huidige Bikkershof was geboren. Helaas volgde er op dit enthousiaste begin een nare verrassing. De erfenis van de garagebedrijven gooide roet in het eten. De bodem en het grondwater bleken zwaar vervuild!

De sterk verontreinigde grond moest worden afgegraven, nieuwe schone grond werd aangevoerd. Vervuild grondwater werd met een zuiveringspomp afgevoerd. Het duurde vijf jaar voordat met de inrichting kon worden begonnen.

Tijdens deze lange wachttijd werden de ideeën over de inrichting steeds duidelijker. De initiatiefnemers maakten een concreet inrichtingsplan en legden dit voor aan de gemeente. Dit strookte echter niet met het plan van de gemeente, die een verhard terrein met enkele struiken voor ogen had. De bewoners hielden vol. Er werd een compromis gesloten. Omdat de tuin in die opzet het gemeentelijk onderhoudsbudget zou overstijgen werd de tuin in zelfbeheer aan de bewoners overgedragen. In 1986 werd de bewonersvereniging de Bikkershof opgericht en werd de tuin officieel geopend.

Bruisende kracht

Joyce zag in het begin niets in een bestuursfunctie. „Ik wilde liever dingen doen zoals tuinieren en de dieren verzorgen.” Pas veel later in 1999 begon zij als aspirant-bestuurslid omdat zij graag culturele evenementen wilde organiseren. Inmiddels is zij bijna drie jaar secretaris en de bruisende kracht achter de Bikkershof evenementen. Joyce: „Ik organiseer de werkdagen, de Nieuwjaarsborrel, de planten ruilmarkt, maar ook de Barbecue en de Culturele dag.” Op die dag exposeren omwonenden schilderijen en beelden in de tuin. Sinds 2005 stelt de Bikkershof haar poorten ook open voor de Utrechtse Groendagen die het Milieucentrum Utrecht organiseert.

De verbinding tussen groen en cultuur onderscheidt de Bikkershof van andere zelfbeheertuinen in de stad. Joyce: „Voor mij is de Bikkershof uniek! Mensen komen van heinde en verre





Joyce Parlevliet

om een bezoekje aan onze tuin te brengen, zelfs buitenlanders.”

Mogelijk heeft dit te maken met de uitgebreide informatieve website waaraan Joyce ook hard meewerkt. En de *‘Bikkershof berichten’* die alle leden van de vereniging en alle omwonenden krijgen en op centrale plaatsen in de stad te vinden zijn.

Wat maak je me nou!

Peter Peels onderhield de tuin vanaf het begin in 1986 tot aan 2001. Joyce: „Het was een unieke situatie dat Peter jarenlang alles deed in de Bikkershof en daar iedere week een aantal dagen rondliep. Er viel een hoop weg met zijn vertrek. Zelfs een stukje veiligheid.” Hierdoor gebeurden er soms dingen die niet fijn waren. Zij herinnert zich dat een groepje jongens uit de buurt ooit de kikkers uit de vijver haalden. „Dan greep Peter ze meteen in hun kraag zodat ze niet meer terug durfden te komen.”

„Peter was streng voor zichzelf en voor iedereen,” vertelt Joyce, „hij was een perfectionist.” Zij herinnert zich een aanvaring met hem nadat ze een heg flink had teruggesnoeid. Waarop Peter woedend op haar af kwam en zei: „Wat maak je me nou!” Een oud omaatje die de discussie opving stelde haar gerust en zei: „Goed zo want nu wordt die heg weer heel mooi.” Maar Peter was bang dat de teruggesnoeide loten zouden verbranden in de felle zon. „De heg is echter schitterend teruggekomen,” vertelt ze lachend.

Sinds Peters overlijden moeten de tuiniers het onderhoud en de organisatie naast hun drukke banen doen. Dit komt op een kleine groep mensen neer. De harde kern bestaat maar uit een paar mensen. Dus ze moeten het van de werkzondagen hebben, die wisselend goed worden bezocht, tussen de vijf en zeventien mensen. Joyce: „We proberen inmiddels mensen stukjes tuin te laten adopteren zodat het onderhoud wat structureler wordt.”

Groen en sociaal

Het terrein van de Bikkershof meet 20 bij 70 meter, een nogal lange smalle strook. Om die reden werd de tuin in drie gedeelten ingericht. Het natuurgedeelte met de heemtuin en de leemvijver, in het midden een kinderspeelplaats met zandbak en klimrekken en het cultuurgedeelte met de moestuinen. Zelfs een boomgaard ontbreekt in de Bikkershof niet, even-



min als een kruidentuin, een boerentuin, kweekkas en dierenverblijven. Joyce: „Natuurlijke principes staan bij het tuinieren vanzelfsprekend voorop. We voeren zo min mogelijk af en aan, het meeste wordt in de kringloop hergebruikt. De kringloop breidt zich zelfs uit tot om de hoek naar de biologische winkel op de Biltstraat. Oud brood en groenten komen naar de Bikkershof en worden daar als voer voor de dieren gebruikt. De rest gaat op de composthoop.

De ingang van de Bikkershof bevindt zich in de Bekkerstraat. Achter het hek naast kinderdagverblijf ‘De Krakeling’ strekt de groene lushof zich uit. Het is een leuke plek om te bezoeken vooral tijdens een cultureel evenement, of op een werkzondag, steevast vergezeld met Bourgondische gastvrijheid. Joyce: „Dat de tuin belangrijk is vanwege de ecologische waarde is voor ons niet het enige, het is ook een sociale ontmoetingsplek.”

De Minstroom



Oude tijdstroom, nieuwe kraak

Het gebied rond het riviertje de Minstroom ademt nog steeds een dorpse sfeer. Samenwerken aan het onderhoud van de Minstroom-oever doen bewoners al jaren. Ondanks de goede samenwerking met de gemeente is er geen behoefte aan een zelfbeheercontract. Het verhaal van een plek die zijn bestaan dankt aan een tuinkraak.

Als hij op zaterdagochtend tijd heeft om aan de oever te werken, gaat hij eerst met een rinkelend tafelbelletje de straat rond. Op deze manier nodigt Niek Albers de andere buurtbewoners uit om mee te doen, en het werkt al jaren. De oud-pastor is al meer dan 15 jaar actief in de Groengroep die voortkwam uit de oprichting van de bewonersvereniging 'De Zonstraat'. De groep onderhoudt het gedeelte van de oever langs de Zonstraat van het riviertje de Minstroom, in zelfbeheer. Niek zet zich niet alleen voor het onderhoud van de Minstroom-oever in. Hij leidt ook met enige regelmaat groepen rond in zijn buurt en vertelt hen over natuur en cultuurhistorie van de Minstroom. Hij volgde een opleiding voor natuurgids bij het IVN (Vereniging voor Natuur- en Milieu educatie) en bekwaamde zich daarna speciaal als 'watergids'. Sindsdien heeft hij een bijzondere interesse in de Utrechtse waterwegen.

Deze middeleeuwse aftakking van de Kromme Rijn meandert Utrecht in en voorzag in vroeger tijden de Oudegracht van water. Niek: „die functie heeft het nu allang niet meer doordat de Minstroom is gekanaliseerd. In feite gaat het nu om stilstaand water, waarvan de watertoevoer in Wijk bij Duurstede met computers wordt geregeld.” De Minstroom mondt uit in de singel ter hoogte van de Abstederbrug en de Nieuwe Gracht, stroomopwaarts richting Rembrandtkade.

Het gebied rondom de Minstroom dateert eveneens uit de middeleeuwen. Van oorsprong waren de gebieden die nu de wijk Abstede en Oudwijk vormen, tuinderijen die de stad van voedsel voorzagen. De Zonstraat ademt nog steeds het dorpse karakter van de oude buurtschap. Her en der tref je

er nog oude boerderijen aan waarachter zich de voormalige tuinderijen bevonden.

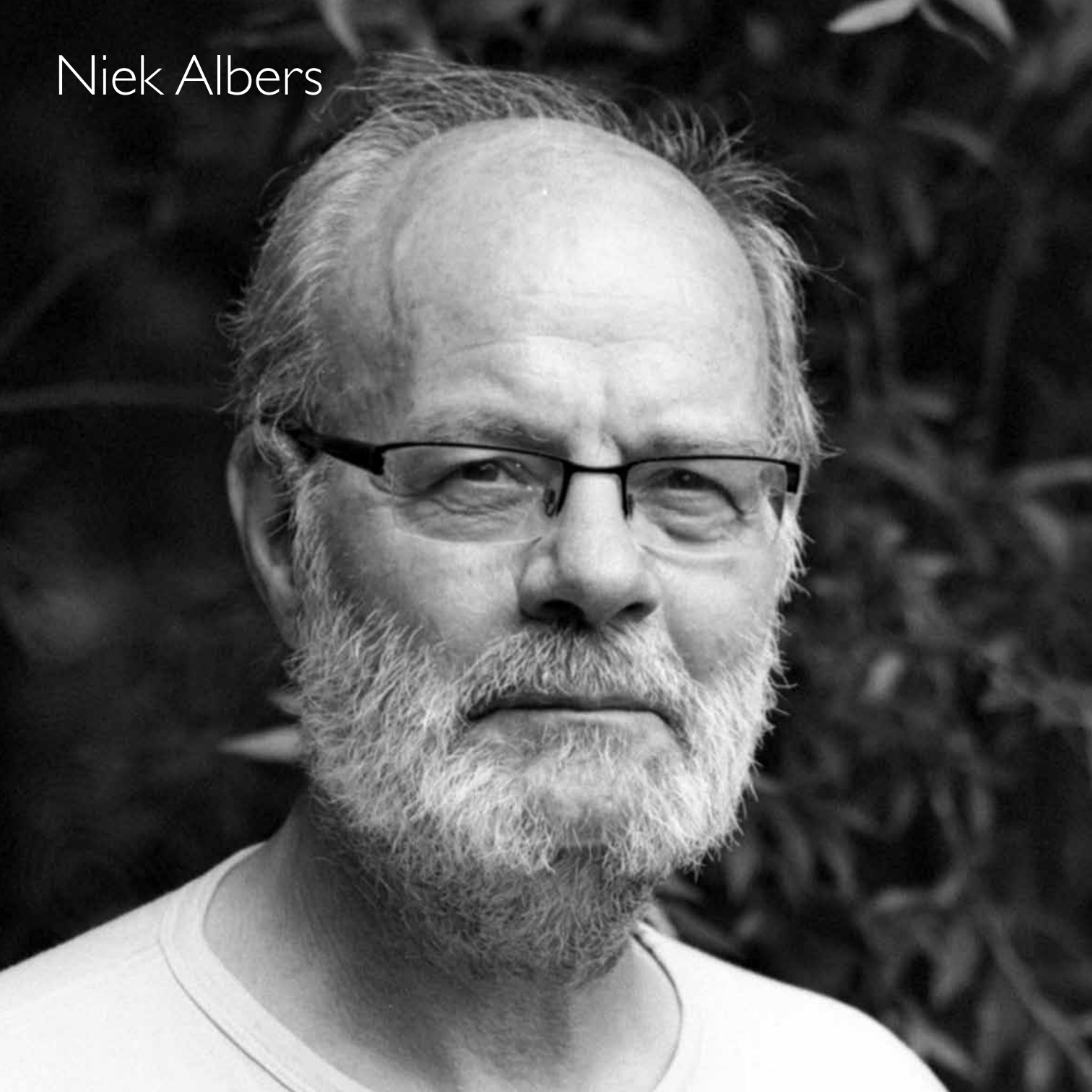
Melkboer

Vanuit zijn woning aan de Zonstraat kijkt hij tussen de bomen door nog steeds uit op de restanten van tuinderijen langs het riviertje. „Kijk, je kunt aan het water zien dat het zomer is, het is bedekt met bloesems van de bomen.” Dagelijks geniet de 70-plusser van dit uitzicht.

“Toen ik hier vijftien jaar geleden mijn huis kocht werd ik inwoner van Abstede zoals het officieel kadastraal nog heet. Dus eigenlijk woon ik niet in de stad,” zegt Niek lachend.



Niek Albers



Hij doelt op de voormalige buurtschap Abstede, die al lang geleden door de uitdijende stad werd opgeslokt. Niets nieuws onder de zon, hetzelfde gebeurt ook in onze tijd aan de westkant van de stad met de tuindersdorpen Vleuten en de Meern voor de bouw van de nieuwbouwwijk Leidsche Rijn.

Uit de geschiedenis van de bewoners van Abstede blijkt dat er nog lange tijd 'dorps' werd geleefd. In de jaren zeventig werd hier nog melk bezorgd op de ouderwetse manier. Je zette je flessen buiten en er werden volle voor teruggezet. Als er bij een woning geen lege flessen klaar stonden belde de melkboer aan bij de buren om te vragen of er iets aan de hand was. Bewoners lieten met een gerust hart een touwtje uit de brievenbus hangen voor een buurman, buurvrouw of voor de kinderen uit de buurt.

Opzienbarende tuinkraak

Maar dat dorpse karakter kwam in de jaren zeventig zwaar onder druk te staan. Toen de laatste kwekerijen langs de Minstream hun deuren sloten, kwamen er grote stukken grond braak te liggen. De gemeente kwam al snel met bestemmingsplannen voor grootschalige stadsvernieuwing in de wijk.

Bewoners en actiegroepen vreesden voor het verloren gaan van het historische karakter van de buurt. Er volgde een lange periode van verzet tegen de stadsvernieuwingplannen vanuit de buurt.

Zonstraat bewoner en PSP-raadslid Robert van Gemert heeft zich hier jarenlang voor ingezet.

Op zijn initiatief werd dan ook besloten het braakliggende terrein te kraken. Kraken van panden was in de jaren zeventig een soort volkstraditie geworden, maar het kraken van grond om op te gaan tuinieren was uniek.

In hun vrije tijd begonnen de bewoners het terrein schoon te maken. Dit werd een lange moeizame klus. Een van hen herinnert zich dat het afgebroken huis in het midden wel zes containers vuil en puin opleverde. Na maanden puinruimen was het goed feesten met elkaar, met lekker eten en drinken en een groot kampvuur.

In 1982 werd 'Tuindersvereniging Abstede' opgericht om de kraak te legaliseren. De gemeente reageerde uiteindelijk tolerant op de kraak. De tuindersvereniging kreeg het terrein van de gemeente officieel toegewezen voor de realisatie van volkstuinten. De vereniging kreeg de zorg voor het toekomstige



stig beheer. In goede samenwerking met de gemeente kwam daarna de voorbereiding en kaveldeling van de grond tot stand.

Vandaag de dag ligt tussen de Zonstraat en de Abstederdijk, grenzend aan het zandpad langs de Minstream, een bloeiend volkstuintencomplex. Dit draagt in hoge mate bij aan de landelijke uitstraling van de buurt.

Bindende factor

„In 1985 was de dreiging van grootschalig ingrijpen in de buurt, na tien jaar knokken, voorbij,” vertelt Niek. Hij wijst naar een gedenksteen in de gevel van het oude huis van Robert van Gemert, met de tekst: 'Hier rust het ongenoegen van de Oosterbuurt.' Waarmee de onvermoeibare inzet van de actieve bewoners werd gemarkeerd.

Uit het intensieve burenccontact en het onderling vertrouwen na die roerige periode kwamen bijzondere dingen voort. Tijdens een van de gezellige straatfeesten die actieve bewoners zoals Theo Steur organiseerden werd in 1990 straatvereniging 'De Zonstraat' opgericht. De vereniging vormde jarenlang een bindende factor in de buurt.



Zij bracht een Straatkrant uit en stelde een Groengroep in, die het onderhoud van de Minstreamoever tegenoverliggend aan het volkstuintencomplex ter hand nam.

De inspanningen van de Groengroep resulteerden in 1994 in de toekenning van de Utrechtse Milieuprijs. „Een beeldje van glas en hout,” legt Niek lachend uit. „Wij hadden liever een mooi hek langs de oever van de Minstream.” Er hoorde ook een geldbedrag bij, wat helaas niet groot genoeg was om het hek te bekostigen. Uiteindelijk kreeg de Groengroep het veertiendelig hek van de gemeente cadeau. Op raadselachtige wijze werd het hek op een nacht in 2006 gestolen. Na veel verontwaardiging van bewoners en telefoontjes, naar wijkbu-

reau, politie en gemeente werden de gestolen delen vervangen. Het oorspronkelijke hek is nooit teruggevonden.

Kiezen en delen

„Kijk, daar heb je de kanovaarders, vanaf de straatkant zie je er niets van en de kanoërs zelf denken hier dat ze in het oerwoud zitten.” De sfeer van verborgenheid die rondom De Minstream hangt is ook voor Niek de grote charme. Maar af en toe moet het oerwoud een beetje gefatsoeneerd worden. „Het moet nodig weer schoon gemaakt worden,” oppert hij vrolijk.



Tussen de zelfbeheerders en de gemeente is een goede samenwerking ontstaan. „Als we een grote schoonmaak organiseren langs de Minstroomoever, brandnetels en andere woekerplanten opschonen, hoeven we maar een belletje te geven en Stadswerken haalt het groenafval direct op.”

Wat je wel en niet moet laten staan blijft volgens Niek ‘altijd een beetje kiezen en delen’. „Maar we hebben die milieuprijs indertijd niet voor niets gekregen,” zegt hij lachend, doelend op het natuurlijke karakter van de oever dankzij het onderhoud door de Groengroep. „Een beheerplan hebben we niet. Dat komt misschien ook doordat de Groengroep door de

jaren heen niet altijd zo veel leden had. Nu hebben we weer een groep actieve mensen bij elkaar gebracht, dus het zou nu een goed moment zijn om een beheerplan te maken.”

Maar de jarenlange ervaring van de zelfbeheerders maakt het waarschijnlijk overbodig.

Of misschien past een doortimmerd beheerplan niet bij de geschiedenis van de buurt, die zich afspeelt binnen dit schilderachtige decor van een ver verleden. Niek: „De gemeente bood ons twee jaar geleden een zelfbeheercontract aan maar daar hadden wij geen behoefte aan. Wij willen er best aan de oeverwerken, maar ons verplichten aan derden doen we niet.”

De Wilgenhof



Van schooltuin tot biologische buurttuin

Twee zelfbeheerpioniers die hun dromen waarmaakten dankzij een in verval geraakte schooltuin op twee hectare grond langs de spoorlijn aan de Cremerstraat. Inmiddels kennen veel buurtbewoners en kinderen de weg naar de 'De Wilgenhof'. Initiatiefnemer Harrie Wagenmaker: „Elk idee begint met een verlangen en soms loop je bij toeval tegen de juiste condities aan.”

Taartpunten als kunstvorm

Ooit een stukje van de aarde mogen verzorgen, dat was Harrie's droom. Na zijn opleiding biologisch-dynamisch tuinieren op de Kraaybekerhof in Driebergen wilde hij niets liever dan het geleerde in praktijk brengen. Wonen en werken in dezelfde plaats was voor hem een must. Wonen in de stad en een tuinderij daarbuiten beginnen was voor hem geen optie. Harrie: „Ik wilde een tuin in de buurt zien te vinden.”

Buurtbewoonster en kunstenares Maria Evelein deelde het ideaal van een buurttuin om de hoek. Begin 2000 deed zich een kans voor. Een ambtenaar van de gemeentelijke afdeling Natuur- en Milieucommunicatie (NMC) vroeg haar of zij op de schooltuin aan de Cremerstraat kinderen wilde begeleiden bij het tuinieren in hun vrije tijd. De bestaande schooltuin functioneerde niet goed. Vanuit de omliggende basisscholen werd alleen vanaf maart tot aan de zomervakantie in de tuin gewerkt, dat betekende dat tijdens het groeiseizoen en in de winter de tuintjes er verlaten bijlagen.

Tijd voor een nieuwe aanpak, een uitdaging die Maria en Harrie graag aangingen. In ruil voor het educatieve werk kregen zij de vrije hand om een gedeelte van het resterende braakliggende terrein naar eigen idee vorm te geven.

Dit deel van het terrein werd ingericht als gecombineerde groenten- kruiden-, en bloementuin, doorkruist met graspaden. Maria experimenteerde met nieuwe tuinvormen.

Harrie: „Voor Maria, die kunstenares is, was het belangrijk iets moois te creëren, vormgeving speelde voor haar een grote rol.” Dit resulteerde in rond aangelegde bedden, verdeeld in

taartpunten voor de kindertuintjes, met levende afrasteringen van bloeiende wilgentenen, door de kinderen zelf aangeplant. De naam Wilgenhof was geboren!

Maria bedacht allerlei nieuwe activiteiten waarvoor kinderen ook graag in de zomervakanties en in de winter naar de tuin toe kwamen. Zo leerden de kinderen bijvoorbeeld vetbollen en nestkastjes maken. In een later stadium organiseerde zij kruidencursussen voor buurtbewoners. Hierdoor trokken de initiatiefnemers nieuwe belangstellenden aan.

Harrie en Maria zagen hun persoonlijke ambities in De Wilgenhof gerealiseerd. Harrie die graag met kinderen en een groentetuin aan de slag wilde.





Harrie Wagenmaker

Maria die in de wisselwerking met de natuur de uitwisseling met kinderen en mensen wilde betrekken. In het boekje 'Een tuin op loopafstand', dat Maria Evelein in 2003 publiceerde, schrijft zij: „De tuin lijkt het contrast tussen mens en natuur op te heffen. Je kunt als mens zo even terugkomen in het paradijs.”

Omploegen of niet?

Hoe paradijselijk de droom ook was, beheersmatig zat De Wilgenhof in een lastig parket. Omdat de grond langs de spoorlijn eigendom was van de Nederlandse Spoorwegen, kon de gemeente geen toekomstgarantie bieden voor het voortbestaan van De Wilgenhof. Dit feit vond zijn weerslag in het beheer door de gemeente. De afspraak tussen gemeente en NS was dat het gebruik geen vast karakter mocht krijgen. Daarom ploegde Stadswerken 's winters het schooltuingedeelte aanvankelijk ieder jaar om. Deze handelwijze was de beheergroep een doorn in het oog, omdat hun aanpak gestoeld was op biologisch-dynamische principes. Harrie: „Belangrijk uitgangspunt is juist dat we de grond niet willen omspitten! Om bodemstructuur en voedingsstoffen tegen wegspoelen te beschermen maken we de grond alleen oppervlakkig los en dekken die af met stro of plantenresten om opkomend onkruid te beheersen. Wij wilden ook het schooltuingedeelte op deze manier bewerken.”

De tuinders gingen hierover in discussie met Stadswerken. Na een jaar kwam de coördinator schooltuinen van NMC zelf poolshoogte nemen. „Hij was verwonderd over de schoonheid en de weelde van de tuin. Hij noemde het zelfs een voorbeeldtuin en was geïntrigeerd door de biologische aanpak. Zelf startte hij daarna een cursus ecologisch groenbeheer en raakte zodoende op een nieuwe manier betrokken bij De Wilgenhof!”

De groep kreeg toestemming voor het doorzetten van de biologische tuiniermethode. Het jaarlijks omploegen was verleden tijd. Op de schooltuintjes die door Stadswerken tot dan toe met kunstmest werden bemest werd in het vervolg compost aangebracht. De composthoop bood een nieuwe educatieve uitdaging voor de kinderen. Harrie: „De composthoop is de basis van een gezonde cyclus in de tuin. Voor de kinderen werd die een tastbaar bewijs voor de schoonheid en het nut van het omvormen van afval tot voeding.”

Toch kwam er al spoedig een eind aan het schooltuinieren. Om de simpele reden dat een aantal scholen in de buurt de deuren sloot. Maar de belangstelling uit de buurt voor de groenten- en kruidentuin bleef mensen aantrekken. Medio 2003 mochten de Wilgenhof tuiniers ook het resterende stuk terrein langs de spoorlijn in zelfbeheer nemen.

Natuurverbinding

Op dit gedeelte werd een vijver aangelegd door één van de buurtbewoners, er kwam een weide waar de buurt kon recreëren en een kinderhuttenplek. Het is voor Harrie een dierbare periode in de geschiedenis van de tuin: „Na de fase van onderling overleg en ideeën spuien kwam de uitvoering van de plannenmakerij; nieuwe tuintjes werden uitgezet, een cirkelgazon werd voorbereid, een vijver uitgegraven. Als een bijenvolk, dat te vroeg is uitgevlogen, waren twintig tamelijk onbekenden voor elkaar, bezig een nieuwe eenheid te schep- en. Geboeid heb ik dit alles gadegeslagen en er van harte aan meegedaan.”

De grote aantrekkingskracht van De Wilgenhof voor buurtbewoners lag in het feit dat ze daar hun eigen groenten konden





kweken. Maar vanaf die tijd werd het ook een natuurlijke plek om te gaan picknicken met het hele gezin en om leuke dingen te organiseren. De schooltuin tijd was definitief voorbij, de biologische buurttuin met gemengde functies was ontstaan. De Wilgenhof vertegenwoordigt een grote ecologische rijkdom en is een bijzondere toevoeging aan de verdichte wijk Lombok-Majella. Het natuurbelang van de plek begint zwaarder te wegen, nu de gemeente in het Groenstructuurplan spoorbermen en oevers van waterlopen als belangrijke ecologische verbindingzones heeft aangemerkt. Met een paar kleine ingrepen kan de tuin via het Majellapark een natuurverbinding vormen met de ecologisch beheerde oever aan de Bilitonkade

Zwaard van Damokles

Of De Wilgenhof als duurzame natuurverbinding kan worden behouden is ongewis. De tuingroep heeft zich indertijd georganiseerd als stichting, om met de gemeente een beheercontract te kunnen afsluiten. In dit beheercontract met de gemeente heeft de stichting toen ingestemd te zullen wijken als spoorverbreding nodig zou zijn. Maar toen de gemeente al in 2005 aangaf het project te willen opheffen vanwege toekomstige spooruitbreiding, bracht dit een omslag te weeg. „Na een aantal jaren krijg je onherroepelijk een band met de grond die je bewerkt, je neemt je vrijheid in de inrichting ervan.” De tuin was een echte buurttuin geworden.



Kruidencursussen, open dagen en tuinwerkdagen werden druk bezocht. De vaste tuingroep werd groter en de functie voor de buurt onweerlegbaar;” vertelt Harrie. Inmiddels schrijven we 2008!

Voorzitter Harrie Wagenmakers: „Op dit moment verkennen we alle mogelijkheden om de Wilgenhof te behouden. Wijken oké, maar verdwijnen willen we niet.” Misschien biedt de brede groenstrook langs de Cremerstraat een uitwijkmogelijkheid. De Wilgenhof doet er alles aan om het belang van de tuin onder de aandacht te brengen bij gemeente en politiek.

Via de website nodigt de beheergroep iedereen uit om te komen kijken naar en mee te denken over het voortbestaan van deze bijzondere ‘Tuin op loopafstand’ in de versteende wijk Utrecht West.

Publicatie: ‘Een tuin op loopafstand’.

Gedurende 5 jaar volgden Esther Boukema en Philippe Vélez McIntyre het proces van de totstandkoming van de buurttuin De Wilgenhof. Dit resulteerde in het boekje: ‘een tuin op loopafstand’. Een initiatief van natuurkunstenaressen Maria Evelein rondom eetbare natuur is nog steeds een bron van inspiratie. Esther Boukema stelde de tekst samen en verzorgde het ontwerp. Philippe Vélez McIntyre maakte de foto’s. Het is een rijk geïllustreerd en kleurrijk boekje (96 pagina’s) waarin de tekst en de foto’s iedereen die een groene oase in de stad wil opzetten zal inspireren.

Het boekje is verkrijgbaar bij de Wilgenhof.

Sjanghaipark



Een levend kunstwerk

Alsof je een bos binnen loopt wat je nog niet kent. Zo oogt het park veertig jaar na dato. Het idee achter het Sjanghaipark in de wijk Overvecht ontstond in 1969 als reactie op de anonieme stedenbouw uit die tijd. Inspirator van het park is beeldend kunstenaar Hans van Lunteren: „Het is een bijzondere zoektocht geworden naar evenwicht tussen ingrijpen en laten gebeuren.”

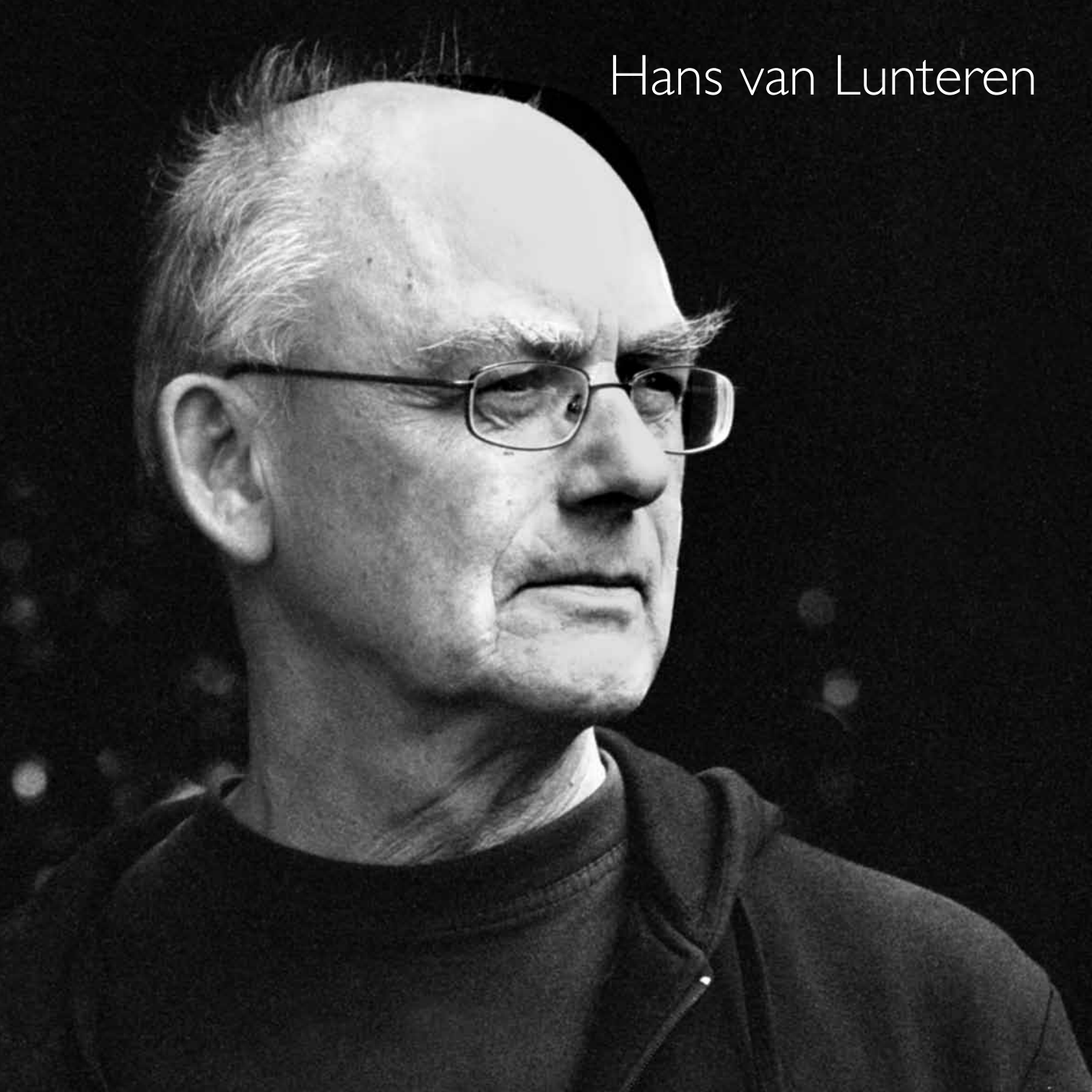
Hans van Lunteren was net afgestudeerd aan de kunstacademie, toen eind jaren zestig bij hem het idee voor een experimenteel park ontstond. In 1969 richtte hij met een aantal 'geestverwanten' een werkgroep op die het idee verder uit werkten. Van Lunteren: „Heel Nederland werd volgebouwd met anonieme wijken. Standaardontwerpen werden als parachutes over nieuwbouwwijken uitgestort. Het maakte niet uit of je in Buitenveldert in Amsterdam was of in Overvecht in Utrecht, het resultaat was troosteloos. Mensen konden zich nauwelijks meer met hun woonomgeving identificeren. Efficiëntie, maakbaarheid en beheersbaarheid stonden voorop.”

De zoektocht voerde het groepje kunstenaars langs stedenbouwkundigen, planologen, de dienst ruimtelijke ordening, langs politici, opbouwwerk en wijkcomités.

Uitgangspunt was het verlangen van de werkgroep om kunst te gaan maken die haar betekenis in het leven zelf vindt en er daadwerkelijk iets aan toevoegt. Meer te doen dan de openbare ruimte te verluchten met kunstobjecten die je solitair maakt in een atelier. Vanuit de wijk Overvecht kwam het antwoord van bewoners zelf. Een groepje kritische bewoners van de Sjanghai dreef pleitte bij B&W voor het behoud van een braakliggend stukje ruig land bij hun wijk. Hans: „Zo werd de locatie gevonden.” De werkgroep ging samen met bewoners aan de slag.



Hans van Lunteren



Nitwits

De gemeente ging niet meteen overstag voor de kunstzinnige benadering van de werkgroep die door de aanleg van een park de anonimiteit in de nieuwbouwwijk Overvecht wilde helpen opheffen.

Van Lunteren: „In het begin moesten we vechten voor dit project, de plantsoendienst weigerde elke vorm van medewerking. Want wij waren nitwits, we wisten volgens hen van niks. Daar hadden ze op een bepaalde manier gelijk in. Wij kwamen zo van de kunstacademie en gingen ons met groen en de inrichting van de openbare ruimte bemoeien.”

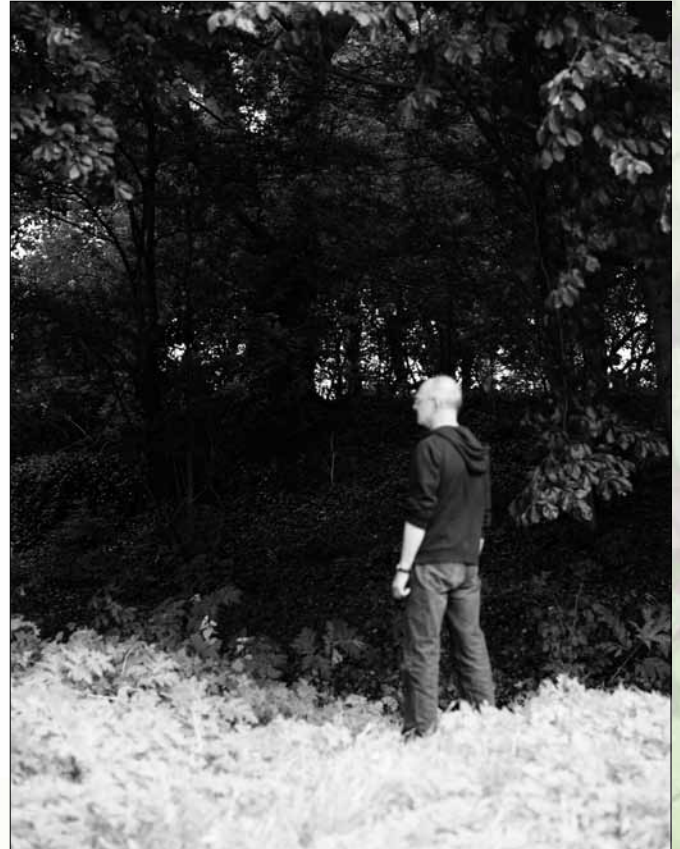
Een uitzondering vormde de toenmalige wethouder Harteveld. „Hij stelde zich open, zei zoiets van ‘laten we die gekke mensen maar eens hun gang laten gaan, laten we maar eens kijken wat er gebeurt’.” Pas verder in de tijd bleek dit kleine project, waarin de dialoog tussen idee, het dagelijks gebruik van het park en de natuur centraal stond, deel te zijn van een veel bredere verandering in de landschapsarchitectuur.

Bijzonder alledaags

Vanaf 1970 werkte Hans tien jaar intensief aan de realisatie van het Sjanghaipark. Drie krachten speelden een grote rol bij de aanleg van het park. Eerst moest het idee worden omgezet in een heldere structuurvisie. Daarnaast moest dit in dialoog gebeuren met de dagelijkse gebruikers. „Voor alle gebruikersgroepen, mensen die hun hond uitlaten, spelende kinderen, opgroeiende jeugd en hangjongeren moest het park een herkenbare en bruikbare plek worden.” De derde factor noemt Hans de ‘geruststellende kracht van de natuur die alles wil bedekken’. Zijn benadering hiervan, namelijk evenwicht tussen ingrijpen en laten gebeuren, zou de bindende factor zijn.

Hans: „We hebben deze drie krachten in dialoog met elkaar gebracht, we hebben een globale opzet gemaakt, samenwerking met buurtbewoners gezocht en de natuur de kans gegeven zich her en der eigenzinnig en zonder menselijk ingrijpen te laten ontwikkelen.”

Het verbinden van deze drie aspecten noemt hij ‘het alledaagse in het bijzonder’: „Het is eigenlijk precies wat mensen normaliter in hun eigen huis en achtertuin doen, het creëren



van een goede sfeer waarmee je jezelf kunt identificeren. Het bijzondere is dat we dit nu deden in wijkverband door het realiseren van een park in de openbare ruimte.”

Ideeën overwoekerd

Na tien jaar ontstond echter een haat-liefde verhouding met het park, het intensieve onderhoud slokte Hans op. Hij ging weer beelden maken in zijn atelier, wat tot meerdere exposities leidde.

Er volgde een sculptuuropdracht in de Amersfoortse nieuwbouwwijk Kattenbroek, midden jaren negentig. Tijdens een lezing over Kattenbroek baseerde hij zijn kritiek op deze Amersfoortse Vinx wijk op zijn eerdere ervaringen met de wijk Overvecht en het Sjanghaipark. Zo wekte de oude stek opnieuw zijn interesse.

Hij trof het park verwaarloosd aan: „Het leek een Doornroosje-verhaal, al die mooie ideeën van de voorgaande tien jaar waren overwoekerd. Niemand durfde er aan te komen want het was kunst! Terwijl het ons juist te doen was geweest om een dynamisch voortgaand proces. Bij de overdracht aan de gemeentelijke plantsoendienst in 1980 lieten we hiervoor duidelijke instructies achter.”

Hij ging opnieuw de uitdaging aan, maar dit keer wat meer gestructureerd. Een week per jaar is hij ingehuurd door de gemeente om weer licht, lucht en ruimte te terug te brengen in het park. Hij startte opnieuw een bewonersoverleg om samen te kijken wat er aan het park te doen viel. Sindsdien organiseert hij iedere derde week van september een bewonerswerkdag.

Dialogoog zichtbaar

Niet alleen bij de opzet van het park speelden de drie factoren idee, dagelijks gebruik en de creatieve kracht van de natuur een belangrijke rol. Ook bij beheer en onderhoud zijn de oorspronkelijke uitgangspunten bepalend voor hoe het park zich verder ontwikkelt.



De oorspronkelijke stiltemuur was een opgehoogd talud van bielzen en zand waar zich door spelende kinderen en wandelaars in de loop der jaren paadjes hadden gevormd.

Hans: „Deze ‘stille paadjes’ waren in het begin zo populair bij brommerjeugd dat ook jongeren uit andere delen van de stad er als bijen op honing op af kwamen. Geweldig racen door zo’n park, heuvel op en heuvel af! Waar kon dit nog in Utrecht! Het liet duidelijk een behoefte zien, maar de druk op het park werd door de aanzuigende werking te groot, dingen werden kapot gereden.” Bewoners brachten om die reden trapjes aan onderaan de stijgende paden, daardoor veranderde het parklandschap opnieuw van vorm. Zo draagt gebruik bij aan veranderingen in het parklandschap. Het leuke is dat dit landschapselement niet aan de tekentafel is bedacht, maar ter plekke ontstaan en uitgevoerd.

Soms vormen parkgebruikers zelf het initiatief van de beheerders om: een takkenhaag van snoeihout bestemd voor egels en insecten, werd door kinderen omgebouwd tot een takkenhut. De beheergroep vond dit prima. Een nieuwe vormgeving voor het parklandschap met behoud van de oorspronkelijke functie.

Hans: „Kinderen moet je geen speeltoestellen aanbieden in parken, tegenwoordig worden we vergiftigd met de wipkip, je kunt veel beter een conditie creëren waarin kinderen zelf de hand hebben.”

De bindende factor in het parkproject was de dialoog met de natuur. De zandheuvel is inmiddels dicht begroeid met hondsdrif en klimop. De plek is betoverend mooi. Hans: „Als je dit had gepland was het niet gelukt, het is vanzelf ontstaan. Dit is een mooi voorbeeld van waarom het zo belangrijk is de natuur z’n eigen gang te laten gaan. We blijven zoeken naar een evenwicht tussen ingrijpen en niet ingrijpen.” De creatieve kracht van de natuur maakt dit park tot een levend kunstwerk, voor Hans een dagelijkse inspiratiebron.

Busbaan

Het onderhoud wordt sinds de overdracht in 1980 door de gemeentelijke plantsoendienst gedaan. Anders dan in de begintijd staan de gemeentelijke dienst en de kunstenaar in nauw contact met elkaar. Hans: „We hebben afspraken over maaibeheer, zodat wilde planten en kruiden de kans krijgen op te komen in het gras.”



Het blijkt echter nog steeds moeilijk om het gedachtegoed van de kunstenaar praktisch uit te voeren. Hans: „Zie je dat groepje bomen waar dat pad tussendoor loopt? Dat was bedoeld als een kleine doorgang. De laaghangende takken van de bomen aan weerskanten en het door de bladeren gefilterde zonlicht gaven de bomenpartij het aanzicht van een natuurlijke kathedraal. Door het rigoureuze snoeiwerk van de plantsoendienst van de laaghangende takken en het struweel langs

het pad oogt het pad nu als een busbaan.”

Kunstenaar en park

Voor Hans van Lunteren is het experimentele park nooit klaar. Een driedimensionaal schilderij wat altijd blijft groeien (zie kader). Het vertalen naar vorm van het oorspronkelijke idee is niet klaar, omdat het park zich verder ontwikkelt, maar het experiment is geslaagd. Het Sjanghaipark heeft in zéér korte tijd zijn ‘eigen’ geschiedenis gekregen en daarmee zijn karakter en identiteit.

„Als beeldend kunstenaar stuur je beelden de wereld in,” zegt hij, „dit kan je doen op allerlei manieren en met allerlei materialen. Je bouwt je beelden op uit licht en donker, door te werken met schoonheid, door in gesprek te gaan met verschillende elementen. Het begint altijd met een idee. Terwijl het primaire doel van de kunstenaar is vorm te geven aan dit idee, bewerkstellig je soms bij anderen een nieuwe manier van kijken. Zo draag je als kunstenaar bij aan kleine en grote veranderingen.”

Een veelheid van ideeën

„Dit park is niet door één persoon ontworpen, noch door een team van ontwerpers. Het park heeft zich kunnen ontwikkelen tot wat het geworden is dankzij alle mensen die zich daadwerkelijk betrokken voelden. Bewoners, ontwerpers, beeldend kunstenaars, groenmensen, gebruikers, kinderen met hun spel en die geweldige creatieve kracht van de natuur zelf. Samen heeft dit gezorgd voor een overvloed aan ideeën en vormen. Sommige leefden maar een kort moment, andere hadden een meer bestendig karakter. Alles wat in het park gebeurde heeft zijn sporen nagelaten waardoor het in zéér korte tijd zijn ‘eigen’ geschiedenis heeft gekregen en daarmee zijn karakter en identiteit.

Voor de kwaliteit en de leefbaarheid van een omgeving is de aanwezigheid en afleesbaarheid van een geschiedenis van wezenlijk en vitaal belang. Want daarin schuilt de mogelijkheid om je met een plek te kunnen verbinden.”

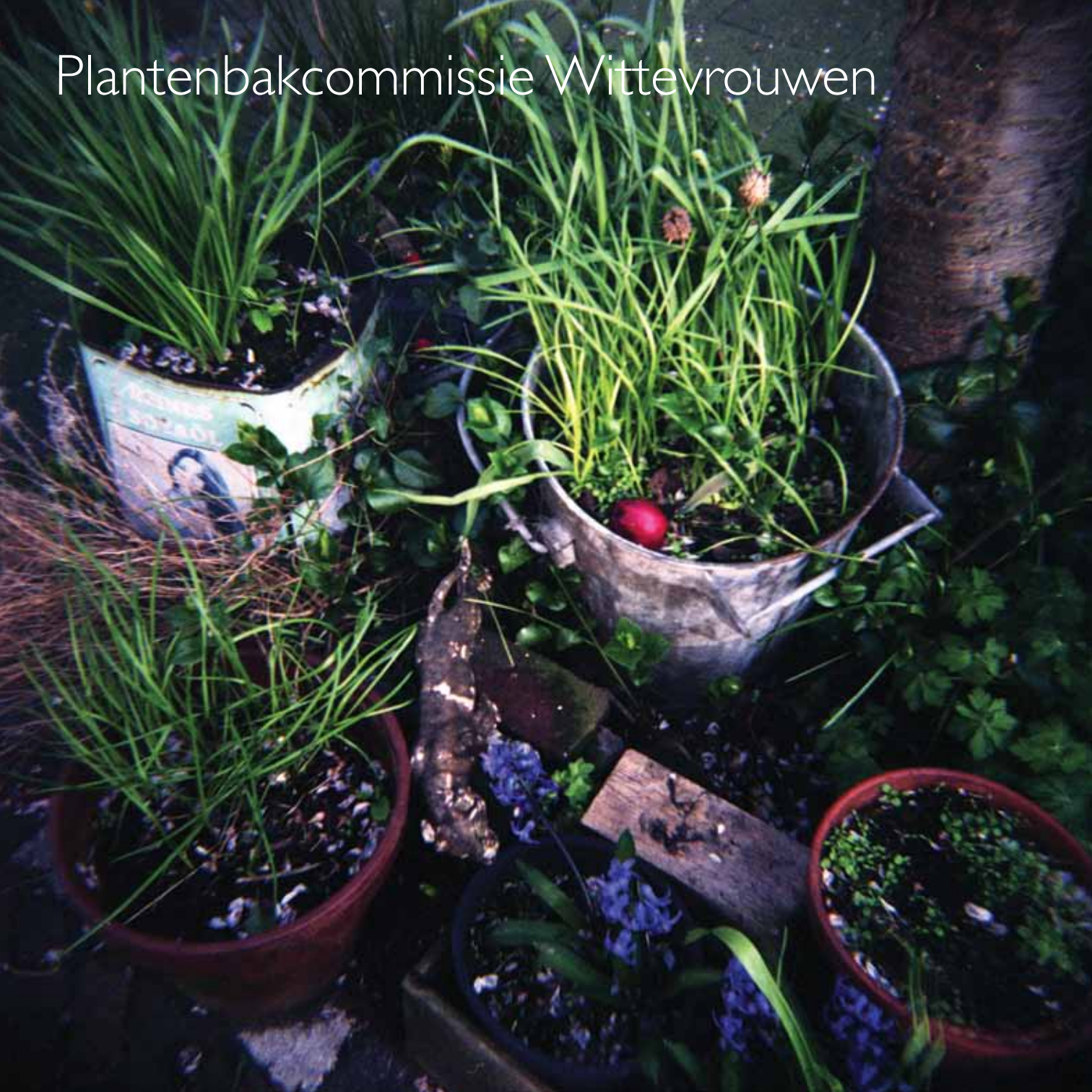
Uit: ‘Het alledaagse in het bijzonder’ © Hans van Lunteren 1996.

Publicatie:

*‘Bijzonder groen, tien tuinverhalen uit Overvecht’ / Severine Louf:
‘Een Driedimensionaal schilderij dat altijd blijft groeien’
Uitgeverij Nieuw Utrecht / 2004*



Plantenbakcommissie Wittevrouwen



Straattuinieren

De Plantenbakken in Wittevrouwen zijn geen geraniumpotten naast de deur! Daarom verdient de Plantenbakcommissie Wittevrouwen ook het predikaat 'pioniers in zelfbeheer'. Want de wijze waarop bewoners in Wittevrouwen actief zijn voor 'hun' plantenbakken in de wijk werkt al ruim twintig jaar lang perfect. Resultaat is een aantrekkelijk groen straatbeeld, dat in deze populaire 'yuppenwijk' zelfs economische meerwaarde bracht.

Eind jaren zeventig pakte de gemeente Utrecht het probleem van herinrichting in de oude stadswijken op. Bewoners kregen inspraak over het herstel van de leefbaarheid en groenontwikkeling kwam in de belangstelling te staan. In de wijk Wittevrouwen leidde het nieuwe beleid tot herindeling van een aantal straten, waardoor her en der woonerven en leefstraten ontstonden. Plekken waar verkeer nauwelijks kwam en waar het straatbeeld door de gemeente werd verfraaid met plantenbakken. Deze uit bielzen randen opgetrokken grote plantenbakken op de zogenaamde woonerven hadden een behoorlijke omvang. Groot genoeg om als voortuintje te beschouwen en ook groot genoeg om bomen of struiken in te planten. In de leefstraten werden houten bakken van een kubieke meter geplaatst. Maar voorlopig was er nog geen sprake van eigen voortuintjes want de gemeente richtte de bakken in en onderhield ze als gemeenteplantsoen.

Voortuingevoel

Halverwege de jaren tachtig had de gemeente steeds minder middelen voor het onderhoud van de plantenbakken. Ze vielen steeds meer tot kattenbak en afvalbak. Onkruid tierde welig en het nieuwe stadsgroen woekerde zodanig voort dat stoepen onbegaanbaar werden. Vuurdoorns, rozenstruiken en bruidssluiers namen de straten in beslag. Slechts een paar plantenbakken werden toen al door bewoners onderhouden. Bewoners beklagden zich over het verval van de wijk bij de wijkopbouwwerkers. Uit dit nieuwe contact ontstond het idee om de plantenbakken door bewoners te laten adopteren. Dui-

delijk werd dat dit alleen kon werken als de bewoners zich goed organiseerden: zo werd de 'Plantenbakcommissie Wittevrouwen' geboren. Een van de initiatiefnemers Ineke Thierauf: „Mensen waren enthousiast over het idee van een eigen voortuin. De meeste huizen in de wijk hebben aan de achterkant maar een klein plaatsje.”

Van begin af aan was de samenwerking met de gemeente goed. De gemeente faciliteert het werk van de bewoners aan hun 'voortuinen'. Jaarlijks mogen bewoners op kosten van de gemeente dode en verdwenen planten vervangen door nieuwe. Daarnaast vervangt de gemeente verouderde en vervallen bakken.



Ineke Thierauf



De formule werkte goed. Ineke: „In de loop van de jaren werd het ‘eigen voortuin gevoel’ zo sterk, dat her en der ruzie ontstond over het onderhoud en de inrichting van de bakken bij de burens.” Een goed teken, vindt zij: „Want als één van de bewoners de beplanting verwaarloosde, vonden we al gauw iemand anders bereid het onderhoud over te nemen.”

Contactpersonen

De tijd van woekering en kattenpoep was met de komst van de Plantenbakcommissie voorgoed voorbij.

Vandaag de dag werkt de commissie met een twaalftal contactpersonen die het bewonerscontact onderhouden. Ineke: „Al vanaf het begin werkte de Plantenbakcommissie met een verzorger voor elke bak en contactpersonen vlak bij de verzorgers. Deze groep let erop of alles goed gaat met het onderhoud en neemt direct contact op met nieuwe bewoners als de vorige zijn verhuisd. Loopt het onderhoud achter dan wordt er overlegd en kijken ze samen naar wat eraan te doen valt.” De wijk is inmiddels zo’n 150 plantenbakken rijk die allemaal door bewoners in de leeftijd van 9 tot 90 jaar worden onderhouden.

Elk voorjaar inventariseert de commissie of aanvulling van planten en reparatie of verplaatsing van bakken aan de orde is.

Daarnaast informeert de commissie bewoners over de plantenkeuze en het onderhoud.

Samen met de groep van de 12 actieve contactpersonen en de 150 plantenbakverzorgers worden diverse andere activiteiten georganiseerd. Zo werden de laatste jaren duizenden bollen gepland in het gras langs de Blauwkapelseweg, werden bomen verzorgd in de zogenaamde kale straten zoals de Klaverstraat, de Vlasstraat en de Obrechtstraat. Er werden nestkastjes voor vogels in de buurt opgehangen en in samenwerking met de gemeente werden vele gevelkruipers gekortwiek.

Naast lief was er ook leed de afgelopen 20 jaar, actieve commissieleden die wat betreft Ineke te vroeg zijn overleden: „Een van hen, Cecile Sweep, was actief in bijna alle wijkcommissies in Wittevrouwen. Ze wordt geëerd met een herdenkingsboom en een gedenksteen op de hoek van de Zandhofse- en Bekkerstraat.”



Groen goud

De Plantenbakcommissie vestigde in 2004 op een bijzondere manier aandacht op de waarde van zelfbeheer tuinieren. In 2004 werd op hun verzoek een onderzoek gestart naar de economische waarde van straatgroen (zie kader). Doel was te onderzoeken of de investering van de gemeente in het faciliteren van zelfbeheer in de wijk alleen maar geld kost of ook geld oplevert.

Uit het onderzoeksrapport ‘Straatgroen in Wittevrouwen gewaardeerd’ (zie kader) komt een verrassende conclusie: Straatgroen leverde de gemeente in 2004 circa € 18.000 aan extra Onroerend Zaakbelasting op. Het faciliteren van zelfbeheer in de wijk, in de vorm van plantgoed en onderhoud van de bakken, kost de gemeente jaarlijks circa € 14.000 euro. Voor de gemeente dus een positief saldo van circa € 4.000 per jaar.

Straatgroen Wittevrouwen gewaardeerd

Met het oog op de toekomstige positie van straatgroen, en op een goede politieke besluitvorming over het straatgroen, heeft de Plantenbakcommissie Wittevrouwen opdracht gegeven voor een kleinschalig, onderzoek naar de economische betekenis van straatgroen (gevelgroen, losse en vaste plantenbakken). Straatgroen kost geld maar 'brengt het ook nog wat op'? Langs twee wegen zijn daarvoor cijfers gezocht en gevonden: economisch-theoretisch en financieel-praktisch.

Bewoners (5) is gevraagd hoeveel zij bereid zijn te betalen voor straatgroen. Het gaat hierbij niet om een bedrag dat zij feitelijk betaald (denken te) hebben maar om een fictieve waardering. Uitgedrukt in de woningprijs komt hun 'willingness to pay' uit op 3% van de woningprijs. Straatgroen, naar de hoeveelheid en de kwaliteit van 2004, wordt dus in Wittevrouwen zeker positief gewaardeerd.

Makelaars (6) is gevraagd naar de effecten van straatgroen in Wittevrouwen op de woningprijs. Zij geven aan dat de woningprijs gemiddeld met 3% is gestegen. Makelaars geven aan dat optimaal straatgroen kan leiden tot een positief effect van wel 6% op de woningprijs.

Vanwege waardeinstijging van de woningen dankzij de groene uitstraling in de wijk Wittevrouwen verdient de gemeente een deel van de inzet terug dankzij de OZB belasting.

Conclusie in dit rapport over het jaar 2004: Straatgroen levert de gemeente voor het jaar 2004 -afgerond- circa € 18.000 aan extra OZB op. Daarvan is -afgerond- € 8.000 toe te schrijven aan het gebruikersdeel, € 10.000 aan het eigenarendeel. Daartegenover staan circa € 14.000 aan gemeentelijke kosten voor het straatgroen in Wittevrouwen. Voor de gemeente dus een positief saldo van circa € 4.000 (2004).

*Andere onderzoeken in Nederland naar de meerwaarde van groen voor wonen geven vergelijkbare resultaten
Rapport aanvragen: plantenbak@witevrouwen.nl*

Twintig jaar straattuinieren

De uitdrukking van de groenwaarde in geld is voor Ineke Thierauf niet de belangrijkste reden om zich in te zetten voor de beplanting in de wijk. „Het gaat om groen om je heen en ook om het bewonerscontact dat door het zelfbeheer ontstaat.” Het onderzoek draagt echter wel bij aan een nieuwe visie op de waardering van groen.

Net als veel andere zelfbeheerders heeft de Plantenbakcommissie Wittevrouwen door de jaren veel geleerd van het onderhoud van groen in de openbare ruimte. Ineke: „Je moet wel leren vol te houden en ook om teleurstellingen te verwerken.”

Want tuinieren op straat is onderhevig aan allerlei nadelige invloeden. Katten en honden die in of tegen de planten plassen, vernielingen van het groen, zwerfvuil wat in de bakken belandt, schoolkinderen die wat al te enthousiast bloemetjes plukken. Het verwachte resultaat valt dan soms tegen. Ook strenge winters en hittegolven in de zomer laten hun sporen na.

Om bewoners elders mee te laten profiteren van hun ervaringen in de stadspraktijk, hebben de zelfbeheerders in Wittevrouwen die gebundeld in het boekje 'Straatgroen'. Je kunt hierin bijvoorbeeld vinden welke planten het best bestand zijn tegen nadelige invloeden. Ook biedt het boekje tips over de verzorging van planten in bakken en langs de gevels. 'Straatgroen' is inmiddels toe aan haar derde uitgave. De commissie is zo vriendelijk vermenigvuldiging van de informatie uit het boekje toe te staan voor eigen gebruik van bestaande en startende initiatiefgroepen.

Dus met het boekje 'Straatgroen' in de hand: stoeptegels lichten, plantjes erin, bloeiende klimmers tegen de muur en genieten maar van een prachtig groene wijk!



Websites en adresgegevens van de tuinen

Pandhof Sinte Marie

Mariaplaats, achter het Conservatorium.

www.pandhofsintemarie.nl

Tivolituin

Kruisstraat, ingang rechts naast het gebouw Parnassos.

Bikkershof

Ingang aan de Goedestraat ter hoogte van nummer 37 en aan de Bekkerstraat ter hoogte van nummer 26.

www.bikkershof.nl

Minstroomoever

Ligging langs de Zonstraat, het zandpad langs de minstroom ligt aan de andere kant van het water.

Wilgenhof

Ingang Cremerstraat ter hoogte van het Majellapark.

www.wilgenhofutrecht.nl

Sjanghaipark

Ligging in Overvecht-Noord aan de Sjanghaidreef / Manilladreef

http://www.hansvanlunteren.nl/site_NL.html

Plantenbakcommissie Wittevrouwen

Diverse straten in de wijk Wittevrouwen

www.wittevrouwen.nl/plantenbak

Handige adressen:

Stichting Milieucentrum Utrecht

Het MCU informeert, stimuleert en ondersteunt mensen die zich actief in zetten voor een leefbare stad. Daarnaast werkt het MCU, waar mogelijk, actief aan beïnvloeding van besluitvorming in gemeente en provincie. Het MCU zet projecten op en organiseert diverse activiteiten. Het MCU heeft een website met uitgebreide informatie over milieu en duurzaamheid. Op de website vindt u een groene agenda, informatie over de activiteiten van het MCU en over, door het MCU gefaciliteerde betrokken partijen. Alles over actuele ontwikkelingen op het gebied van milieu en duurzaamheid. Een zoek- mogelijkheid naar boeken uit het bestand van de bibliotheek en een handig overzicht van Utrechtse Natuur- en Milieuorganisaties. Wilt u meer weten van het MCU, neemt u dan een gratis abonnement op de MCU-NU, op papier, die 4 keer per jaar verschijnt of op de digitale versie via de website.

www.milieuplein.nl

www.mcu-nu.nl

Stichting PLU, Platform Utrechtse Natuur en Milieugroepen

Stichting PLU coördineert het stedelijk overleg tussen de gemeente Utrecht en de plaatselijke Natuur- en Milieugroepen. Het platform is actief betrokken bij gemeentelijk natuur en milieubeleid. Waar nodig worden visies ingediend tegen onnodig kappen van bomen en ingrijpende veranderingen in de stadsnatuur t.b.v. stadsuitbreiding en renovatieprojecten. PLU inventariseert Groene Monumenten en speelt een actieve rol in de totstandkoming van een gemeentelijke Groene Monumentenlijst. Overige activiteiten zijn; de PLU workshops met externe gesprekspartners om belangrijke onderwerpen omtrent natuur en milieu op de stadsagenda te krijgen. De PLU thema- avonden waarbij het samenbrengen, voorlichten en informeren van Natuur en Milieugroepen en bewonersinitiatieven centraal staat. PLU is van oudsher een warm nest voor zelfbeheerders, zo wordt er jaarlijks een thema-avond voor starters georganiseerd. PLU organiseert als co-partner van het MCU groene evenementen en publicaties.

Voor meer informatie: plu@milieucentrumutrecht.nl

De gemeente Utrecht en zelfbeheer.

De gemeente Utrecht heeft zelfbeheer hoog op de politieke agenda staan. Om die reden stimuleert en faciliteert de Gemeente Utrecht zelfbeheer van de openbare ruimte. Graag verwijst de gemeente naar de nieuwe brochure over Zelfbeheer. Deze brochure is een praktische gewijzer voor iedereen die hiermee aan de slag wil. De brochure wordt u middels dit boekje aangeboden maar u kunt de brochure ook ophalen bij de milieupunten en wijkbureaus. Tevens is de brochure te downloaden via de website. Op deze speciaal voor zelfbeheer ontworpen website staat eveneens alle overige praktische informatie over zelfbeheer.

www.utrecht.nl/groenmoetjedoen

De Utrechtse Milieupunten

De Utrechtse Milieupunten gaan een voortrekkersrol spelen om zelfbeheer door stadsbewoners een extra impuls te geven. Op het gebied van openbaar groen vervullen Milieupunten vanaf 2008 een makelaarsfunctie om het netwerk van zelf- en medebeheer uit te breiden

Diverse manieren van bewonersparticipatie in de openbare ruimte zijn; opknop- en schoonmaakacties, adoptie van boomspiegels, speelveldjes, pleintjes, straten, groenvoorzieningen en dergelijke. Maar ook medebeheer is mogelijk, dan gaat het om mede beheren van parken, pleinen en oevers. De Milieupunten stimuleren ecologisch beheer.

Milieupunt Noordoost “Griftsteede”

Van Swindenstraat 129

3514 XR Utrecht.

Tel. 030 - 275 90 13

E-mail: milieupuntnoordoost@utrecht.nl

Ad van der Sluiszen

Milieupunt Oost

Biltstraat 333

3572 AS Utrecht

Tel. 030 - 240 09 59

E-mail: milieupuntoost@planet.nl

Alette Los

Milieupunt Overvecht

Gloriantdreef 40 I

3562 KW Utrecht

Tel. 030 - 666 89 29

E-mail: milieupuntovervecht@planet.nl

Ellen Alzer

Milieupunt Zuid

Nieuw Rotsoord, Brijlantlaan

3502 HD Utrecht.

Tel. 030 - 289 27 73

E-mail: milieupuntzuid@kpn-officedsl.nl

Dymph Kanne

Coördinator zelfbeheer

Lies König, groenzelfbeheer@milieupuntenutrecht.nl

Drie extra juwelen van zelfbeheer

De Kersentuin

Groene omgeving in een vinex landschap!

De bewoners van de Kersentuin hebben al in een pril stadium zelf grip gehad op de inrichting van het eigen en openbaar groen rondom. Om die reden werd besloten om een half ondergrondse parkeergarage te bouwen zodat er meer ruimte kon worden gecreëerd voor een groene uitstraling van de nieuwe wijk. De inrichting van de groene ruimte werd uiteindelijk in overleg met een landschapsarchitect gedaan. Het beheer werd door de gemeente Utrecht aan de bewoners overgedragen. Bewoners onderhouden sindsdien het openbaar groen samen met een aantal ecologische hoveniers.

Hoe het eruitziet in de Kersentuin?

De groene omgeving in de Kersentuin is glooiend ingericht. Er is gewerkt met thematische delen; zoals de 'Kersenbongerd' of het 'Kersenbos.' Er is een kindermoestuin, een wilgentunnel, een inheemse tuin, een daktuin (op de parkeergarage) en een kruidenspiraal. Bewoners bouwden zelf een prieel in de daktuin en legden een prachtig amfiteater aan, waar zo'n 130 mensen in kunnen zitten. Alles werd in de Kersentuin door de bewoners bedacht en voor het merendeel ook door hen gerealiseerd.

Ligging de Kersentuin: Aureliahof en Atalantahof in Parkwijk, Leidsche Rijn
www.kersentuin.nl/groenomgeving.php

Park Bloeyendael

Natuurpark in een voormalige polder:

Park Bloeyendael is in de winter van 1975/1976 door de gemeente Utrecht aangelegd in de voormalige Johannapolder aan de oostkant van Utrecht. Het park wordt begrensd door Fort De Bilt-Zuid, de rivier de Biltse Grift en het kantorenpark Rijnsweerd-Noord.

Begin jaren negentig werd het gebied bedreigd met bebouwing van grote kantorencomplexen. Daar hebben een aantal actievoerders een stokje voor gestoken.

Eind 1990 werd de Stichting Bloeyendael opgericht. Vanaf die tijd wordt het park in samenwerking met de gemeente Utrecht door vrijwilligers onderhouden. Een geweldig voorbeeld van meebeheer.

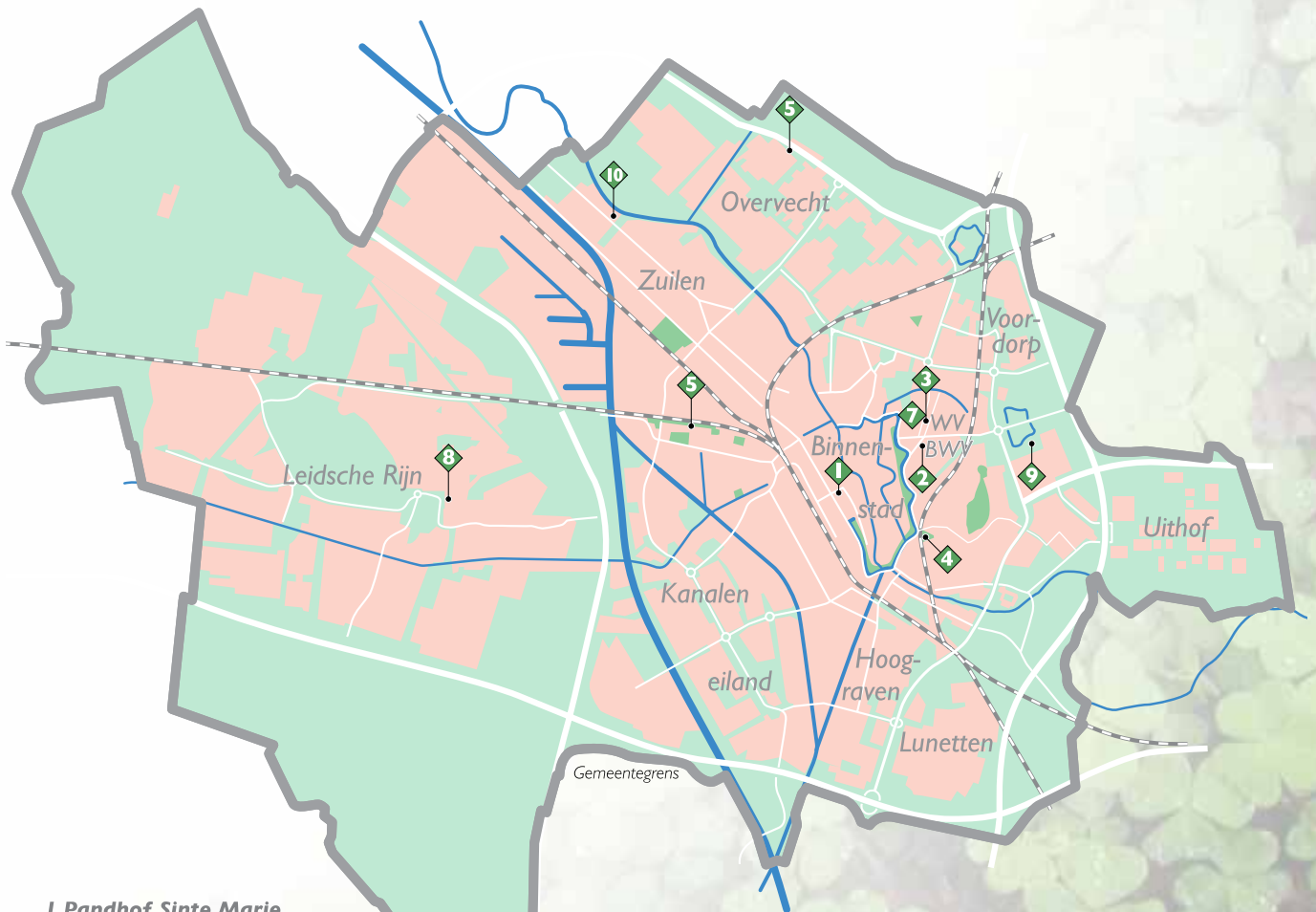
De inrichting.

Park Bloeyendael beslaat zo'n 8 hectare en heeft zich ontwikkeld tot een prachtig natuurgebied. Het park is omzoomd door een groot aantal wallen die zijn beplant met inlandse besdragende bomen en struiken. De natuurrijkdom trekt diverse bijzondere dieren aan, zoals de ijsvogel, de ringslang, veel vlinders en kikkers.

Park Bloeyendael, samen met het 7 hectare grote volkstuintencomplex, de Provincietuin, Voorveldse Polder, Fort de Bilt en de Zilveren schaats is Utrecht's groene long aan de Oostkant van de stad. Publiek kan er heerlijk wandelen.

Ligging Park Bloeyendael: Utrecht Oost. Het park wordt begrensd door Fort De Bilt-Zuid, de rivier de Biltse Grift en het kantorenpark Rijnsweerd-Noord
www.bloeyendael.nl





- 1 Pandhof Sinte Marie**
- 2 Tivolituin**
- 3 Bikkershof**
- 4 Minstroomoever**
- 5 Wilgenhof**
- 6 Sjanghaipark**
- 7 Plantenbakcommissie Wittevrouwen**
- 8 De Kersentuin**
- 9 Park Bloeyendael**
- 10 Springertuin**

5 kilometer
Paul Mouwes

WV = Wittevrouwen
BWV = Buitewittevrouwen

Springertuin

Historisch tuinontwerp.

Tuinarchitect L.A. Springer (1855 – 1940) ontwierp deze bijzondere tuin die jarenlang door de gemeente Utrecht werd beheerd. Waarbij de historische waarde van het oorspronkelijke ontwerp langzamerhand vervaagde. Nadat de gemeentelijke plannen, om in dit gebied luxe villa's te bouwen, niet werden doorgezet werd de stichting Zuilen en Vecht in het leven geroepen. St. Zuilen en Vecht kreeg de tuin in zelfbeheer en stelde zich ten doel om de tuin naar het oorspronkelijke ontwerp te reconstrueren. Om dit te kunnen bekostigen maakte de stichting gebruik van een bijzondere aanpak.

Vechtensap

In 2007 besloot de stichting om Vruchtensap te gaan produceren waarmee de reconstructie van de Springertuin kon worden bekostigt. De stichting kreeg toestemming om de boomgaard bij fort Vechten voor dit doel te mogen gebruiken. Op 14 oktober 2007 hebben ruim tweehonderd vrijwilligers de appels en peren in de boomgaard geoogst. Dit leverde ruim 8000 kilo fruit op waarvan Zuilen en Vecht 5500 liter vruchtensap liet persen.

Stichting Zuilen en Vecht voorzag de flessen van een speciaal ontworpen etiket met informatie over de herkomst van het sap. Het onbespoten fruit leverde een gegarandeerd biologische vruchtensap op, die ook nog eens een duurzaam karakter heeft, omdat het een regionaal product is.

De opbrengst komt ten goede aan de reconstructie van de L.A Springertuin. De flessen Vechtensap zijn, nog steeds, verkrijgbaar via de website van Stichting Zuilen en Vecht.

Ligging L.A. Springertuin: Burgemeester Norbruislaan
www.zuilenenvecht.nl

Colofon:

Concept en realisatie:

Een coproductie van Stichting Milieu Centrum Utrecht en Stichting PLU (Platform Utrechtse Natuur- en Milieugroepen)

Interviews en redactie:

Trudie Jongkind

Eindredactie:

Inge Dekker en Trudie Jongkind

Fotografie:

© Fotografie en beeldend vormgeefster

Janneke Berendsen

www.jannekeberendsen.nl

Vormgeving:

© Marike Stokker

www.stokker.net

Druk:

All Print, Utrecht

Deze uitgave is gedrukt op Biocoat Silk papier.

Dit papier heeft een FSC keurmerk. (verantwoord bosbeheer)

© St. Milieu Centrum Utrecht en St. PLU

Oudegracht 60

3511 AS Utrecht

Tel: 030 – 2367240

mail: info@milieucentrumutrecht.nl

plu@milieucentrumutrecht.nl

web: www.milieuplein.nl

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of openbaar gemaakt, in druk, elektronisch of op enigerlei andere wijze zonder toestemming vooraf.

ISBN: 978-90-807345-5-5

Deze uitgave is financieel mede mogelijk gemaakt door het fonds Stimulering Initiatieven Duurzame Ontwikkeling (SIDO) van de gemeente Utrecht en de Nationale Postcode Loterij.

1^o druk, Utrecht, mei 2008





Utrecht is rijk aan tuinen in zelfbeheer. Groene snippers in de openbare ruimte waar bewoners groeppen zich inzetten voor inrichting, beheer en onderhoud.

'Pioniers in zelfbeheer' laat de mensen achter een aantal van deze tuinen aan het woord. Hun drijfveren en idealen, creativiteit en inzet. Tien initiatiefnemers en gezichten achter zeven bijzondere zelfbeheerprojecten. Hun verhalen maken duidelijk waar het bij zelfbeheer om gaat: liefde voor planten en tuinieren, een ecologische groensnipper willen toevoegen aan de stedelijke omgeving, het creëren van een natuurlijk kunstwerk of het vormgeven van een groene sociale ontmoetingsplek.

Aan alle verschillende drijfveren van zelfbeheerders ligt een gemeenschappelijk streven ten grondslag. Iets willen toevoegen aan de relatie tussen mens en natuur in de stad.

Maar de praktijk bracht ook met zich mee: samenwerken met een, soms taaie, gemeentelijke overheid om je ideeën te kunnen realiseren. Omgaan met de grillen van de stad.

De vaak tientallen jaren lange inspanningen van de pioniers van zelfbeheer hebben geleid tot een bijzonder resultaat: we zijn een aantal inspirerende tuinen en groene plekken rijker, waar bewoners van en bezoekers aan Utrecht vrijelijk van kunnen genieten.

Kostbaar groen erfgoed dat de stad heeft veraangenaamt en bijdraagt aan een duurzame inrichting van de Domstad.

